

Od uza Sudbenog stola do turneje po Rusiji, Nepoznata pisma Josipa Henneberga iz 1894.-1897.

ISKRA IVELJIĆ

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb, Republika Hrvatska

U tekstu se objavljuje, komentira te analizira nepoznata korespondencija Josipa Henneberga iz 1894.-1897., najvećim dijelom pisana iz bjelovarskog zatvora i s ruske turneje Tamburaškog zbora hrvatskih studenata u Beču.

Ključne riječi: Josip Henneberg, Čista stranka prava, korespondencija

Ime Josipa Henneberga nije nepoznato hrvatskoj historiografiji. On se uglavnom spominje kao jedan od studenata koji su spalili mađarsku zastavu 1895., kao pristaša Čiste stranke prava, suradnik humorističkih listova *Trn* i *Stršen* te kao slikar.¹ Ovdje donosim njegova dosad nepoznata pisma, većinom pisana iz zatvora u Bjelovaru i s ruske turneje Tamburaškog zbora hrvatskih studenata iz Beča.²

Obitelj Henneberg podrijetlom je iz Češke, iz mjesta Čivice kraj Pardubica, a u Hrvatsku je prvi došao Josip stariji (Čivice, 13. 6. 1841. – Zagreb, 1918.), po narodnosti Čeh, vojni glazbenik u Gospiću. Tamo se 1863. oženio Marijom Lovrić (Gospić, 1843. - Otočac, 1903.), a zatim je premješten u Otočac, gdje je nakon prestanka vojne dužnosti zbog ukidanja Vojne krajine bio gostioničar, a obnašao je i dužnost općinskog načelnika sve do 1909. kada se zahvalio zbog bolesti. Tijekom njegova načelnikovanja sagrađena je 1899. velika općinska zgrada (čiji je izgled sačuvan na fotografiji od 2. svibnja 1899.) u kojoj je održano zasjedanje ZAVNOH-a. Josip st. bio je dirigent glazbenih sastava, svirao je violinu, flautu, krilni rog, a violinu je i podučavao. Pred kraj života seli se u Zagreb kod najmlađeg sina Ivana Pavla, gdje i umire. Josip stariji i Marija imali su šest sinova: Većeslava st. (Gospić, 1863. - Zagreb, 1940.) general-intendanta

¹ V. članak Višnje FLEGO u HBL, sv. V., Zagreb 2002.

² Pisma su vlasništvo Josipova nećaka (sina njegova brata Ivana Pavla) dr. sc. Ivana Henneberga i njegove supruge dr. med. Zvezdane Henneberg, kojima zahvaljujem na ustupanju građe i dopuštenju da se ona objavi, kao i na vrijednim podacima o obitelji Henneberg.

domobranstva,³ Franu, koji je rano umro kao polaznik kadetske škole, Stanka⁴ (1871. - 1913.), Josipa zvanog Pepić, koji je umro pri porođaju, Josipa zvanog Pepe (Gospić, 25. 4. 1873. - Zagreb, 10. 7. 1934.) i najmlađeg Ivana Pavla zvanog Ive⁵ (Graz, 1875. - Stara Gradiška, 1945.), domobranskog časnika i zastupnika gradske skupštine.

Josip (Pepe) Henneberg, čija pisma se ovdje objavljuju, u Hrvatskom biografskom leksikonu naveden je kao slikar, no njegov životni put je po dinamičnosti i širini interesa i aktivnosti nadilazio jednoznačna svrstavanja. Rođen u Gospiću, u obitelji u kojoj su glazba i pravaštvo očito bile važne odrednice, Josip je maturirao na zagrebačkoj realci 1891. godine, te zatim dobio stipendiju za Likovnu akademiju u Beču. Premda je prve crteže objavio još kao gimnazijalac u *Viencu*, ubrzo je napustio Akademiju u Beču, a Izidor Kršnjavi ga je uputio na školovanje za učitelja "risanja" na Obrtnoj školi u Zagrebu. Međutim, nemirni Pepe nije se ni tu zadržao dugo nego je 11. siječnja 1895. upisan na studij prirodoslovlja i kemije⁶ na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.⁷ S obzirom na to da je već u obitelji Josip bio usmjeren ka pravaštvu, jer je stariji brat Stanko bio takve političke orijentacije, razumljivo je da je i on krenuo bratovim stopama, podržavajući nakon rascjepa Čistu stranku prava. Josipova politička stajališta razvidna su iz ovdje objavljenog pisma bratu Stanku od 26. ožujka 1895., dakle prije paljenja mađarske zastave na Jelačićevu trgu 16. listopada 1895., u povodu posjeta Franje Josipa I.⁸ U tom pismu Pepe jasno navodi da on i brat surađuju u humorističkom listu *Trn*, ismijavajući Khuenov režim ali i ideologiju srpstva, dok Stanko surađuje u *Hrvatskom pravu* i *Hrvatskoj*. S obzirom na takvu političku orijentaciju Hennebergovih, ne čudi što je Josip sudjelovao u paljenju mađarske zastave, zbog čega je bio relegiran sa Sveučilišta u Zagrebu i osuđen na tri mjeseca strogog zatvora. U pismima nema nikakvih naznaka

³ On i žena Paulina, rođena Masnec, imali su petero djece – Većeslava ml., Guida, Stanku ud. Andrić, Marijanu ud. Gušić i Luju.

⁴ Stanko je imao sina Božidara. Stankovu knjižnicu, formiranu još u Otočcu, naslijedio je i obogatio Većeslav te zatim njegova kći Ružica ud. Modrić (1920.-2006.), poznati agronom, biolog i genetičar. Kako je ona umrla bez djece, nakon smrti je provaljeno u stan i u tijeku je sudski spor oko njezine baštine.

⁵ Ive sa ženom Ljubom Šnidarić (Žnidarić) ima sina Ivana, dr. sc., pravnika, stručnjaka za autorsko pravo, (v. HBL sv. V.) oženjena dr. med. Zvezdanom rođenom Belić.

⁶ U HBL se navodi pogrešan podatak da je upisao studij povijesti i geografije, vjerojatno je do pogrške došlo zamjenom Pepea za njegova nećaka Većeslava ml. koji je studirao i diplomirao te predmete.

⁷ U imeniku redovnih studenata naveden je kao Joso Henneberg iz Gospića, rimokatolik, sin Jose, gostioničara iz Otočca. Kao datum rođenja naveden je 29. a ne 25. travnja 1873., a upis je obavljen na temelju svjedodžbe zrelosti zagebačke realke od 29. srpnja 1891. Pepe je upisan 11. siječnja 1895., a stanovao je u Medulićevoj 7. Kolegiji za koje se prijavio bili su: Opća zoologija (6 sati tjedno kod dr. Cara), Historička geografija (3 sata, dr. Gorjanović), Neorganska ludžba I (5 sati, dr. Janeček), Opća geografska morfologija (3 sata, dr. Hranilović) i Pedagogija (3 sata, dr. Arnold). Naukovina je bila 20 forinta. Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Imenik redovitih slušača kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I u Zagrebu šk. god. 1894./95.

⁸ V. Ljerka RACKO, "Spaljivanje mađarske zastave 1895. godine", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, sv. 23, 1990., 233.-245.; Bosiljka JANJATOVIĆ, "Sudski procesi zagrebačkim studentima u studenome 1895.", *Historijski zbornik*, sv. L., 1997., 91.-108.

da je Henneberg sudjelovao u prosvjedu održanom 14. listopada ispred pravoslavne crkvene općine i crkve, te u skidanju mađarske zastave sa slavoluka postavljenog u čast vladareva posjeta ispred zgrade glavnog kolodvora.⁹

Na samom suđenju Pepe se držao odlučno, nije odao podatke o ostalim sudionicima, ustrajao je na samosvojnosti i državnosti Hrvatske nasuprot Ugarskoj te je na kraju iskazao svoj smisao za humor. No, krenimo redom.

Sudski proces održan je od 11. do 16. studenog 1895. na Sudbenom stolu u Zagrebu, pod predsjedanjem Aleksandra pl. Rakodczaya, uz sudjelovanje vijećnika votanata Mije Šafarića i Slavka Aranickoga. Studenti su optuženi da su 16. listopada između 11 i 12 sati uz povik "Abcug Magjari"¹⁰ spalili ugarsku trobojnicu, a namjera im je bila "zavesti stanovnike državne, jedne proti drugim", stoga je njihov čin kvalificiran kao prijestup protiv javnog mira i reda po § 302. Kaznenog zakona.¹¹ Ivan Frank optužen je i da je poticao svjetinu da nasrne na redarstvenika tijekom prosvjeda pred srpskom pravoslavnom crkvenom općinom i crkvom, a njegov brat Vladimir i za skidanje mađarske zastave sa slavoluka ispred Glavnog kolodvora. Premda je proces trebao biti javan, javnost je puštena na kapaljku, jer je nazočno bilo oko pedesetak slušatelja te na galeriji dvadesetak žena, pa je broj slušatelja bio skoro jednak broju optuženika. Tijekom samog postupka Josip Henneberg (u zapisniku stoji Heneberg) je istupio četiri puta,¹² a dvaput ga je predsjednik Rakodczay prekinuo, smatrajući da govori o politici. Pepe je izjavio da razumije optužnicu, ali se ne smatra krivim. Priznao je sam čin, ali ne i svoju nazočnost na bilo kakvom pripremnom sastanku. O svom sudjelovanju rekao je da je 16. listopada bio na Sveučilištu, ali kako se sastao s ocem nije sudjelovao u nikakvim prethodnim pripremama. Tek je usput čuo kako se govori o prosvjedu, ali kako se morao vratiti ocu, nije se detaljnije uputio u događaje. Zatim je vidio studente kako kreću prema Frankopanskoj ulici¹³ pa im se pridružio u uvjerenju da je prosvjed dopušten. Priznao je da je vikao "Živio hrvatski kralj. Slava Jelačiću. Abcug Magjari!", ali je istaknuo da su se studenti u miru vratili na Sveučilište, gdje su zaključili kako će vladaru na odlasku uručiti vijenac s natpisom "Hrvatski sveučilišni građani svojem hrvatskom kralju Franji Josipu I poslije prosvjeda proti magjarske supremacije". Josip je diplomatski natuknuo da je bilo i drukčijih prijedloga, a iz ostalih je izjava jasno da termin nije bio "supremacija" nego "tiranija". Josip je odbio imenovati predvodnike prosvjeda, izjavivši da ne zna tko je spalio zastavu, te naglasivši da se na Trgu nije održala nikakva skupština. Na upit branitelja Ivana Ružića, istaknuo je da rektoru Franji Spevecu studenti

⁹ O tom v. Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, Zagreb 2001., 143.-144.

¹⁰ Recte: Abzug tj. odstup. Zapravo su povikivali "Živio hrvatski kralj. Slava Jelačiću. Abcug Magjari!" Zanimljivo je da je 16. listopada Jelačićev rođendan.

¹¹ *Hrvatski djaci pred sudom. Stenografski izvještaj o glavnoj razpravi proti hrvatskim sveučilišnim djacima održanoj pred kr. sudbenim stolom u Zagrebu dne 11-16. studenoga 1895.* (Preštampano iz *Obzora*), Zagreb 1895., pretisak Zagreb 1995.

¹² *Hrvatski djaci*, 17., 49.-51., 164. i 256.

¹³ Cijelo je sveučilište tada bilo smješteno u današnjoj zgradi Pravnog fakulteta na Trgu maršala Tita.

nisu dali časnu riječ da će se pristojno ponašati za vrijeme vladareva posjeta. Glavni istup Henneberg je imao kada je pozvan da dopuni svoju obranu. Tada je, nevinno počevši od narodne poslovice o kućici-slobodici, protegnuo kuću na domovinu, ustvrdivši “čutimo se, u njoj, da smo gospodari [...] da imademo sami pravo raditi, izpravljati i krojiti po našoj volji”. Intervenciju predsjednika Rakodczaya “po zakonu”, Josip je prihvatio ali je opet nastavio po svom da ako tuđin gost vrijeđa gospodara... Na to ga je Rakodczay prekinuo, ali je Henneberg ustrajao da misli samo na kuću i ako gost ostane predugo, kaže mu se da je dosta. Dakako, bilo je jasno da misli na hrvatsko-mađarske odnose pa mu je Rakodczay oduzeo riječ. U zadnjem istupu, Josip je pokazao svoj smisao za humor, istaknuvši da očito svi već čekaju kraj procesa, pa bi i slavni sud bio radije na svježem zraku nego da se ovdje dosađuje. No, sud i općinstvo bit će zahvalni optuženicima koji su im uštedjeli novce za put u Napulj, jer i u sudnici mogu vidjeti 54 “lazarona”. Očekivano, Rakodczay mu je oduzeo riječ. Presuda nije odudarala od optužnog prijedloga, pa su svi optuženi prema § 302. Kaznenog zakona, ali nisu svi dobili jednako duge kazne. Najveća je zapala Stjepana Radića (6 mjeseci), a najmanje su iznosile jedan mjesec. Pepe se tu nalazio u zlatnoj sredini dobivši tromjesečnu kaznu strogog zatvora, koju je proveo u zatvoru Sudbenog stola u Bjelovaru.

Upravo ovdje prvi put objavljena korespondencija plastično prikazuje svakidašnju studenata u pritvoru i zatvoru: zatvorski režim i uvjete, moral uhićenika, odnos lokalne sredine prema njima itd., te nam pruža i niz zanimljivih pa i smiješnih pojedinosti (poput krštenja djeteta jedne zatvorenice, kojem je kum Fabrio htio pokloniti duhan!). Općenito se može reći da su studenti imali razmjerno dobre uvjete. Pepe je na listu istrgnutom iz knjige i pisanom olovkom obavijestio porodicu 31. listopada o stanju u pritvoru: studenti kriomice dobivaju novine, primaju posjete i hranu izvana, smiju pušiti, čitaju knjige, u dvorištu vježbaju, a vrata ćelija su otvorena tako da mogu ići na zahod. Nisu klonuli duhom, dapače bili su uvjereni da su učinili pravednu stvar i da uz pomoć javnosti neće biti strogo kažnjeni. Nakon završenoga sudskog procesa iznenada su 22. studenog u ranim jutarnjim satima, kako bi se izbjeglo bilo kakvo okupljanje javnosti, prebačeni u zatvor u Bjelovaru. Pepeovo pisamce (zapravo otrgnuti komadić papira na brzinu ispisan olovkom) svjedoči o zbuđenosti pa i strahu studenata koji su se osjećali sigurno u Zagrebu, a sada nisu znali kamo ih vode, pretpostavljali su u Lepoglavu. Nakon dolaska u Bjelovar bili su prilično iznenađeni gotovo očinskom dobrodošlicom predsjednika tamošnjega Sudbenog stola, Šišmana Herrenheisera, spremnog da im osigura što bolje uvjete života, ali i rada. Herrenheiser će im omogućiti da čitaju, dao je preurediti jednu dvoranu u tu svrhu i nabaviti knjige iz knjižnice Odjela za pravosuđe u Zagrebu, ali to, dakako, nije radio samovoljno nego uz znanje i dopuštenje vlasti koje su budno pratile situaciju. Tako je veliki župan bjelovarski, Milutin Kukuljević Sakcinski, promptno izvijestio bana da su osuđenici od vlaka do zatvora provedeni “nuzgrednim ulicama”.¹⁴ Smještaj je bio zado-

¹⁴ B. JANJATOVIĆ, *Stjepan Radić. Progoni-zatvori-suđenja-ubojstvo (1889.-1928.)*, Zagreb 2003., 73.-74.

voljavajući, Josip je ćeliju dijelio s još petoricom. Osim slamarica, imali su stol za objedovanje pokriven voštanim platnom, klupu, drvene stolce te omanji pisaći stol, lavore za umivanje, sliku Bogorodice na zidu te dobru peć. Studentima je također omogućeno redovito dopisivanje, muziciranje, posjeti, dodatna prehrana izvana, koja im je osigurana kod lokalnih gostioničara, a očito su se uspijevali domoći i novina jer u pismu iz zatvora Pepe spominje kako je čitao *Hrvatsko pravo*. Posebno su im u zatvorskoj svakidašnici bili važni vino ili pivo i duhan. Opskrbe nije nedostajalo, jer su im osim rodbine hranu slali iz cijele Hrvatske pa su uoči Božića stizali pršuti iz Gospića, vino iz Senja te čak i kamenice iz Stona! Za Božić i Novu godinu (koju su slavili i po julijanskom kalendaru zbog Gideona Kneževića) imali su pravu proslavu pa je Pepe kao talentirani tamburaš, od kuće naručivao partiture pjesama kako bi slavlje što bolje uspjelo. Sudeći po naslovima naručenih partitura, dio pjesama bio je rodoljubnog značaja. Moral studenata bio je na visini, bili su uvjereni u ispravnost svog postupka, imali su potporu svojih obitelji i javnosti, kao i lokalne bjelovarske sredine koja im je u socijalnom rasponu od gostioničara i trgovaca do odvjetnika pružala logistiku i na kraju im priredila svečani oproštaj. Pisma jasno pokazuju Pepeovu čvrstu pravašku orijentaciju, on nemilice kritizira političke suparnike, poglavito “obzoraše”, “slavosrbe” Mazzuru i Derenčina, kao i rad odbora namijenjenog potpori studentima, a Stjepana Radića uopće ne spominje!¹⁵ Pisma su zanimljiva i stoga što pokazuju raznobojnu paletu emocija od početka do kraja izdržavanja kazne. U početku, Josip je s jedne strane u euforičnom raspoloženju, kuje u zvijezde branitelje I. Ružića i F. Potočnjaka, svoje sudrugove, ali ga je pomalo i strah kamo će ih odvesti na izdržavanje kazne i kako će sve to obitelj prihvatiti. Prema kraju izdržavanja kazne, početnu je euforiju zamijenila sve trezvenija procjena uloge predsjednika Sudbenog stola ali i vlastite situacije, te usmjernost na planove za vlastitu budućnost. U pismu od 8. veljače 1896. lijepo se razaznaje to Pepeovo otrežnjenje. Jasno je i njemu da nisu točni glasovi koji su stizali do njih o silnoj svoti novca skupljenog za njihovo daljnje studiranje, te da je i nadalje upućen na vlastite snage i potporu obitelji.

S obzirom na to da su sa Zagrebačkog sveučilišta bili relegirani, studenti su bili prisiljeni obrazovanje nastaviti u inozemstvu, pa su se u bjelovarskom zatvoru također kovali budući akademski planovi. Većina će studij nastaviti u Pragu, Beču i Grazu. Premda je i sam Henneberg isprva bio sklon studiju u Pragu (najvjerojatnije pod utjecajem Stjepana Radića koji je u zatvoru studente podučavao češki, pa je od njih izdvojen i svrstan među ostale kažnjenike), na posljetku se, nakon kraćeg zadržavanja u Beču i turneje po Rusiji s tamburaškim zborom hrvatskih studenata iz Beča, ujesen 1896. godine upisao na Likovnu akademiju u Münchenu.

¹⁵ Pravaš Ivan Peršić, koji je isprva bio uhićen pa zatim pušten, napisao je kako je još u pritvoru Radić vodio glavnu riječ: “Stjepan Radić bio je matica toga pčelinjega roja. Na sve strane je davao naputke što ima tko da kaže na preslušavanju.” Ivan PERŠIĆ, *Kroničarski spisi*, (priredio Stjepan Matković), Zagreb 2002., 128.

Drugi dio pisama svjedočanstvo su o toj turneji, održanoj u srpnju i kolovozu 1896. godine. Ona je odraz nade, prisutne u znatnom dijelu hrvatske političke scene, u rasponu od pravaške do jugoslavenski orijentirane, da je Rusija veliki slavenski brat koji će kad-tad krenuti u pomoć svojoj manjoj braći pod turskom i austro-ugarskom vlašću.¹⁶ Treba se samo prisjetiti Radićeva boravka u Rusiji ili pak poznate izjave pravaša Erazma Barčića kako će kozačko kopito odjeknuti bečkim pločnikom! I hrvatski su studenti 1896. u Rusiju krenuli s velikim očekivanjima, a u organizaciji turneje pomagao im je Krunoslav Herc, koji je još 1886. iz Bugarske morao emigrirati u Rusiju. Još uoči puta počeli su u pisma uklapati dvostruku dataciju po gregorijanskom i julijanskom kalendaru i pisati na ćirilici. Iz Hennebergovih pisama je razvidna ta želja približavanja Rusiji i Rusima, on u tekst nerijetko inkorporira riječi na ruskom i ćirilici, te ističe kako izvrsno razumiju i govore ruski. No, kako to obično biva, prvi polet i očekivanja zamijenio je sraz sa stvarnošću. Henneberg piše kako ih je neugodno iznenadilo rusko nepoznavanje Hrvatske. Očito je da su studenti očekivali potporu hrvatskoj borbi za državnost, a njihovi sugovornici nisu bili sigurni ni gdje na geografskoj karti smjestiti tu zemlju. I u Rusiji se Henneberg pokazuje kao pažljivi promatrač, koji bilježi ne samo opise gradova i susrete s istaknutim pojedincima, nego opisuje i zanimljive epizode, poput dirljivog susreta s Karletom Brešanom, malim Stonjaninom, ili slavlje koji im je priredio pukovnik Komarov.

Godine 1896. Josip se ipak odlučio za slikarsku karijeru. Zbog nepoznatih mi razloga nije uspio doći na poduku kod Celestina Medovića, što je žarko želio, ali je zahvaljujući posredovanju Frankovih, neko vrijeme učio slikanje kod Vlahe Bukovca. O tome kako ga je lijepo Bukovac prihvatio te ga pristao podučavati bez naknade, Henneberg piše u pismu od 8. travnja 1896. Josip nije dugo ostao kod Bukovca jer je još iste godine upisao Likovnu akademiju u Münchenu, ali se ni tamo nije dugo zadržao nego se vratio u Zagreb.¹⁷ Nakon kraćeg angažmana u Čistoj stranci prava,¹⁸ za koju je poduzeo i malu agitacijsku kampanju po Lici 1896. godine, te uređivanja humorističkog lista *Stršen*, Josipov životni put polako se udaljavao od intenzivnog bavljenja politikom. Bio je neko vrijeme gostioničar u Otočcu, bavio se precrtavanjem natpisa i ukrasa sa starih spomenika u Arheološkom muzeju u Zagrebu, ali je na posljetku našao lukrativan posao kao namještenik iseljeničke agencije Missler u Bremenu i društva Hapag u Trstu, a od kraja Prvoga svjetskog rata u kojem je sudjelovao u svojstvu ratnog slikara, kao zastupnik parobrodarskih društava

¹⁶ O vezama s Rusijom v. Ivan OČAK, *Hrvatsko-ruske veze: druga polovica XIX. i početak XX. stoljeća*, Zagreb 1993.

¹⁷ Prema spoznajama njegova nećaka dr. sc. Ivana Henneberga, posrijedi su bili razlozi financijske prirode, a Pepeovu materijalnu situaciju dodatno je otežavala činjenica da je u Münchenu upoznao i buduću suprugu.

¹⁸ Učitelj Josip Henneberg iz Otočca navodi se kao skupštinar skupštine Ličko-krbavske županije, a po političkoj orijentaciji pripadnik je Čiste stranke prava. S obzirom na to da je posrijedi razdoblje prije 1899. te odrednica učitelj, očito je riječ o Josipu mlađem a ne starijem. V. S. MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*, 275.

Red Star Line i Cosulich Line. Pepe se oženio Njemicom Käthe Majer, koju je upoznao za studija u Münchenu, ali nisu imali djece. Pepe je iza sebe ostavio portrete, pejzaže, vedute, figuralne kompozicije i akvarele, crteže tušem, portretne i putopisne skice olovkom i ugljenom (Ante Starčević, seljaci, motivi s puta po Hrvatskoj, BiH, Rusiji, karikaturalni autoportret iz rata, crtež nećaka Ivana Henneberga). Najpoznatija slika mu je portret Eugena Kumičića, reproducirana oleografski u više tisuća primjeraka. Neke nacрте prodao je za motiv razglednica ("Amor u kvaru", "Pred kavanom"). U pogledu umjetnosti, njegovo je stajalište očito bilo tradicionalističko pa je u pismu bratu od 3. veljače 1897 modernu nazvao ruglom.

Na kraju bih zaključila kako je vrijednost njegove korespondencije u živopisnim opisima zatvorske atmosfere i ruske turneje, političko-nacionalnim komentarima, te mnogobrojnim zanimljivim detaljima koje je njegovo slikarsko oko otkrivalo i humorističnoj noti kojom je često proživio svoj tekst.

Pismo br. 1

Zagreb 19./XII. 894.

Dragi Stanko!¹⁹

Za duga mučanja upregoh sve svoje sile i sbilja mi je evo pošlo za rukom, te sam se – kako bi rekli Zagrebčani – "skup spravi", da Ti pišem. I ovaj put me je zavela ona nesretna hrvatska: Što možeš sutra učiniti, ne čini danas". Znaš ti onaj stari "sutra" i tako ti ja odgadaj danas, odgadaj sutra, a čovjek nit ne opazi, kako vrieme brzo proleti. Meni ti se još uvijek čini, da sam onaj zadnji list tati tek pred 14 dana pisao, a kad tamo – tomu su već i 3 mjeseca. Nego podpuno na druge stvari. – Ponajprije radi knjiga. Ja Schneideru nisam onda sve knjige odnio, jer je kazao, da ih ne može vezati onako, kako si ti želio. Po svoj prilici i one, koje ti je poslao neće bit po tvojoj volji. Kod mene su ti još ostale ove: Jelkin bosiljak, Hranilovićeve pjesme, Sestre Kumičićeve i sve one poviesti /mislim Venecije i čini mi se francezke revolucije/. To ću još odnesti Schneideru, ali te molim, da mi još jednom točno napišeš – kako želiš, da ih veže. Ako ne bude mogao onako kako ti rečeš, onda ću mu kazati neka malo priče, dok mi od tebe daljni napatuk dodje. Ja imadem ovdje 4. i 5. svezak Šenoinih pripoviesti, nadalje "Kletvu nevjere" dosad izašle svezke Zabavne biblioteke /koja u ostalom malo vriedi/, "Kako je postala hrvatsko-ugarska nagodba", "Dole sa socijal-demokrati" od Vilima Brake-a /Socijalistička knjižica/ i nekih drugih stvarca; Ako ti možda želiš koju od ovih knjiga, ti mi samo javi. Ako se dogovorim sa Švabom Šolcom,²⁰ to ću od 1. siečnja primiti uređivanje

¹⁹ Ako nije drukčije naznačeno, pisma su upućena bratu Stanku.

²⁰ Zanimljivo je da je knjigotiskar A. Scholz, o kome je ovdje riječ, imao sina Ljudevita koji je stasao u frankovačkog političara i tako bio Pepeov sumišljenik.

“Trna”²¹ /ako mi bude htio davati mjesečno 40 for/, pa te u tom slučaju molim za čim izdašniju pripomoć. Medutim o tom kašnje. Tvoj svežčić nisam htio odmah pokazati Fleišeru,²² nego sam ga dao Harambašiću,²³ da mi kaže svoje mnijenje. Rekao mi je, da ima u njem dobrih i liepih stvari, pa neka jednom dodjem k njemu, da mi napose označi što se njemu najbolje sviđja. To ću i učiniti ovaj koji dan. – Sad ćemo se malo pozabaviti mojom malenkosti. Podjimo najprije na univerzu. Molbenice za oprost od školarine nisu još do danas – na čudo svih nas – od vlade riješene. Po novom najme zakonu, ne rješava tih molbenica više profesorski sbor, nego sama vlada. Ja baš s toga ne imam velike nade, da ću bit oprošten, pa vas molim da držite u pripremi for. 25.²⁴ Sad se više ne plaća kao prije – koliko satih na tjedan, toliko for. na semestar, nego bez razlike – na semestar 25 for. Kad dodju molbenice nazad onda ću vam javiti rezultat. Hajdemo sada malo do Kašnera. Čujem da se tata hvali, kako sad malo trošim, odkad sam tu na košti a iz toga onda dobre duše izvadjaju koješta. Nu nemojte se ljutiti ali ja sam u ova zadnja 3 mjeseca koje posudio koje potrošio /na račun/ 25 for. Nisam se dakle do kraja poslužio onim tatinim privilegijem da izvan košte dobijem još slobodno 15 for. Za ovih 25, molim te nastoj, da čim prije pošalješ, dok se to ne izplati, ja ne uzimljem ništa na dug, da se ne bi više toga nakupilo. – Sa Fricom Štublerom sam se nagodio, - dogovorili smo se najme, da će on još malo pričekati. Moraš znati, da ti je to poštenjačina od glave do pete. On je bio negda /čini mi se pred 2 god./ u “Narodnoj kav.”²⁵ Najednom je nekamo otišao, nit ne pitajuć za taj račun. Poslie sam se jednom sastao s njim na južnom kolodvoru, pak sam mu rekao neka piše kući, što je i učinio. Nedavno sam bio s njime, pa mi je kazao: “Znam ja g. Henneb. da sam kod vas siguran, sad baš ne treba novaca, pa kad mi bude potrebnije, onda ću vam se javiti.” On više nije u Zagrebu, nego je otišao kući u Karlovac. Ja ću mu pisati dopisnicu, neka mi javi točnu adresu, pak ćemo onda to urediti. – Kod Kovačićke sam uzeo brač, ali je to imalo biti za “Zastavu”,²⁶ nu tako je dobar i tako liep, da sam ga zadržao za sebe, a za “Zastavu” sam izabrao drugoga. Molim te izplati ga obročno – stoji 18 for. – potvrđujem račun od Irgolića i Fuksa. Uzeo sam 2 košulje po for. 2.20, nešto kravata i 10 kom kragana po 18 novč. I ja imam kod sebe onaj isti račun. “Moderne Kunst” sam prenio od Hartmana na dioničku knjižaru. Kod Hülma će bit nešto malo računa – ako već niste izplatili. Ne znam je li Vam vešarica poslala račun -, otići ću ja sada sam k njoj da pitam koliko je za platit.

²¹ Humoristički list koji izlazi od 1891. godine, tiskom A. Scholza i Kralja.

²² Recte Fleischer. Vjerojatno Vjekoslav Fleischer, urednik *Agramer Tagblatt*, te *Hrvatske domovine* (do 1900.).

²³ August Harambašić.

²⁴ Prema podatku iz imenika slušača (v. bilj. 7) naukovina je iznosila 20 forinti. Pepe netočno tvrdi da profesorski zbor odnedavna ne odlučuje o oprostima od školarine jer je to bila praksa još od 1881. godine. Tihana LUETIĆ, *Studenti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1874.-1914.* (magistarski rad obranjen 2005. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu), 104.

²⁵ Narodnoj kavani na Jelačićevu trgu.

²⁶ Sveučilišni odbor jake pravaške orijentacije.

To bi bilo što se tiče računa, a sad prelazimo na eventualija i na razne vesti. Primiče se evo božić, pa ti najprvo želim, da ga zdravo i veselo sprovedeš. Ja neću ići kući jer mi se čini, da bi odveć koštalo. Blagdane ću sprovest što u našem društvu, što kod Vence.²⁷ Kašneru su došli na koštu još Mile Živković, Mile Mažuranić, Skorup i Sokolić, pa jedemo svi zajedno kod jednoga stola i što nam se svima dopada – ne dobiva svaki svoju prociju već grabimo iz jedne zdjele. Kod istoga stola jedu i g. i gospa Kašner pak ti to ide kao u familiji. Tako ćemo na božić imati bor, a svaki će opet nešto do svoje strane na stol dati. Mažuranić će n. pr. donieti izvrstnoga novljanskoga vina (malvažije), Tone kolača, Mile sira, a ja još ne znam što bih. Ako imate možda liepi pršut, to bih Vas molio, da mi ga pošaljete, a ako bude moguće, neka mama i koji kolačić onako po svoju načini (onih od mendula). Gosp. Kašner Vas moli ako imate možda koju bocu dobre naravne šljivovice, da mu pošaljete poštanskim pouzecem. Na cieniu ne treba gledati – samo da je dobra. Zahvaljujem se mami za onih 5 for.

Mata Žagrović mi nije baš najljepših uspomena ostavio. Kad je bio tu, dala mu je gospa Kašnerica na moju preporuku oko 9 for. da joj pošalje iz Dubice bosanskog duhana. Mata otišao, al nit je duhana nit novaca. Isto tako si je i u englezkom magazinu nakupovao odjela – takodjer uz moju preporuku, pa se po svoj prilici nije još ni tamo javio. Moram mu svakako još danas pisati, da mi bar odgovori, što je na stvari.

Završavam sada uz srdačan pozdrav svima i faleći bogu, da je tata ozdravio. Još ti jednom želim sretne blagdane. Bog te poživio!

Tvoj Pepe

Pismo br. 2

Zagreb 26. III. 895.

Dragi brate!

Odgovaram ti na nekoliko tvojih zadnjih što listova, što dopisnica. Primio sam one priloge za “Trn” - svi su vrlo sgodni. Jednom ćemo morat izostavit “Najljepše uzglavlje” jer bi rad njega siromak Zoček²⁸ mogao dobiti “najtvrdje uzglavlje”. Moraš najme znati, da naš “rodjo” “državni”²⁹ imade osobiti “pik” na svaku i najmanju stvarcu, koja se tiče nagodbe. Mogao si opazit u predzadnjem broju kako smo morali na slici (Hej drváru!..) ³⁰ na “kobili” brisati zadnja slova, te je tako ostalo samo: “nagod.” što je dakako nezapljenjivo. Za nagodbu obi-

²⁷ Brat Većeslav st. Henneberg.

²⁸ Josip Zoček, urednik humorističnog lista *Trn*.

²⁹ Ban Karlo (Károly) Khuen Héderváry.

³⁰ Aluzija na banovo ime.

čajemo uzimati samo § 66.³¹ Osim toga se moramo čuvati i arhivskih spisa³² s kojima se je takodjer vrlo škakljivo baviti.

“Pelivani” će se štampati u ovom broju a isto tako i izvrstni “Jabranlija”. Sam naslov je doduše vrlo pogibeljan – ne za zaplienu, nego za čitatelje (-ice) i to ponajviše za popove, koji se za svaku tricicu strašno uzbune. (“Katol. Dalm.”³³ o Tresićevom “Ljutovidu”!³⁴) Svak će najme odmah pomislit, da je u prvoj slovcici “štamparska pogrješka”. U istinu tako i mora da bude, jer je takav naslov baš prava karakteristika ili bolje rekuć sadržaj celoga sastavka. Nu znaš, kad ga pročitaš (naslov), nekako ti odveć po “srpsku” zazvoni. Nisam još pokazao Fleišeru - ne znam što će on kazati. Medjutim za svaki slučaj, ako bude zato kakve zaprieke, molim te odgovori mi što prije, bi li mogli taj naslov kako promieniti i ako promienimo – kako ti misliš da bi bilo najbolje?

Ne imaš pojma, kako su se ovdje svakom svidjele one tvoje stvari u predzadnjem broju. Tresić me je pitao za pjesmu Simi Laziću,³⁵ za koju je kazao da je ne bi ni on bolje izpjevao. Osobito se svak čudio klasičnom metru, te su obćenito nagovještali, da je to djelo Tresićevo. Molio bih te liepo, ako ti je moguće, da mi sličnih stvari još pošalješ. Kako bi bilo, da obradiš zadnju ovu Ruvarčevu³⁶ izjavu, kako je još iz svog “špaga” morao za srp. grb i zastavu platiti nekih 80 for. Redakcija “Hrvatske” je htjela popucat od smjeha, kad je čitala “habent sua fata...”

I “svetosavska beseda” ma da je lokalna stvar, tako je bila izvrstno obradjena, da ju je svak od početka do kraja sa zanimanjem pročitao.

Ako ti kad kad padne na um sgodna ideja za sliku, to mi molim te odmah javi, jer mi toga osobito treba. Ne znam jesam li ti već javio, da mi je Šolc povisio plaću od 10 na 15 for. po broju. Tako sada imadem 30 for. mjesečno, što je prilično liepa svotica, a uz to se vrlo brzo i lahko dade zaslužiti, a da me to u drugim poslovima niti najmanje ne smeta. Toliko za danas o “Trnu”.

Slavko Kolak! Kaži mu molim te, nek se umiri radi slike. Dogodilo se je ono što sam još njemu u Zagrebu kazao da bi se moglo dogoditi, ako se bude na vrat na nos lakirala i odmah pakovala. Kad ju služnik nosio od mene Botheu,³⁷ da ju ovaj spremi i odpravi, pokrio sam bio sliku papirom i tavijolom, što mi ga je bila ponudila gazdarica. Mislio sam da je slika već dosta suha. Nu kako sam ju tri puta namazao, a samo se jednu noć sušila, to se je na mjestima papir priliepilo za sliku, te ju sasma izšarao. To je vrlo dosadan a i tegotan posao, kad moraš opet skoro isto raditi, dok sve popraviš. Medjutim je i to odstranjeno do nekih sitnica. Na slici se nije ništa promienilo i tako će ju Slavko, ako Bog

³¹ To je tzv. Riječka krpica.

³² Posrijedi je arhivski materijal hrvatske provenijencije, tzv. komorski spisi, koje je Ivan Kukuljević 1849. bio donio u Zagreb, a Khuen ih bez znanja Hrvatskog sabora vratio u Budimpeštu, zaradivši zbog tog poznatog “vritnjak” u Saboru od pravaša Josipa Gržanića.

³³ Katolička Dalmacija.

³⁴ *Ljutovid Posavski* je drama Ante Tresića Pavičića iz 1894.

³⁵ Sima Lazić Lukin, urednik *Srbobrana*.

³⁶ Hilarion Ruvarac, arhimandrit i povjesničar, član Srpskog kluba.

³⁷ Eugen Ferdinand Bothe, trgovac predmetima umjetničkog obrta i umjetninama.

da u podpunom redu primiti. Ono dakle nije ni iz daleka uzrok, što mi je on u današnjem listu pisao /da mi je možda premalo platio/. Ja na to i ne mislim.

Radi soldačije je s moje strane i u obće ovdje kod magistrata sve u redu. Podpisao sam tamo, da sam molbu poslao, a stari g. Peroš mi je kazao, kad dobijem poziv neka se samo prijavim.

Hvala, što ste izplatili brač, koji je - nuzgredno rečeno – izvrstan.

Sada neimam više nikakovih dugova, jerbo sve potrebštine podmirujem od onih [nečitko] 30 for. Što se tiče tvojih stvari, gledat ću, da ti ih čim prije uredim. Za Gavranićevu³⁸ črčkariju si čitao u “H.”³⁹ Danas sam se upisao a rado bih, ako mi bude ikako moguće početkom maja kolokvirati. Iza toga kanim – oko duhova – malko u Otočac odnosno Plitvička jezera. Ja se nadam, da ćeš i ti na skoro malko u Zagreb, sve mi nešto kazuje: k otvorenju Starčevićevog doma! Hoćeš li? Da ga vidiš kako je krasan! A novo kazalište...divota!!

Danas sam čuo neugodnu viest da Jurica Lovrić mora odmah nastupiti trogodišnje službovanje. On je najme bio stavljen u “erzacrezervu”⁴⁰ na temelju toga, što je jedinac sin, te da on tobož svoju mater uzdržava. Nu našla se neka hulja, pa ga je denuncirala na ministarstvo i jučer je – pripovjeda kanonirski kadet Jelinek /poznas ga, moj bivši kolega/ - čitalo kod njih u Regimentsbefehlu⁴¹ da imade za kaznu služiti tri godine i službu odmah nastupiti. Ako se kako ne izkopa, to će biti užasno za njega.

Čitao sam u “Hrvatskoj” o izboru načelnika. Bi li mi znao o toj stvari malko štošta obširnije javiti. Kod “Hrvatske” su vrlo zadovoljni tvojim prinosima i mole te, da u tom uztraješ.⁴²

Bi li mi mogao poslati zerku duhana. Ovdje ga je vrlo teško dobiti.

Svršavam za danas uz pozdrav svima, ostajuć

Tvoj Pepe

³⁸ Riječ je o Petru Gavraniću koji je 1887. osuđen jer je objavio tobože lažnu vijest u pravaškoj *Slobodi* da je ban dobio udarac nogom, ali je kasnije postao političkim konvertitom prešavši režimskoj Narodnoj stranci.

³⁹ “Hrvatskoj”.

⁴⁰ Pričuvni sastav.

⁴¹ Pukovnijskoj zapovijedi.

⁴² Iz ove je rečenice razvidno da Stanko Henneberg surađuje ne samo u *Hrvatskom pravu*, što je poznato, nego i u *Hrvatskoj*.

Pismo br. 3

U Zagrebu 31. listopada 1895.⁴³

Dragi brate!

Evo ti se javljam iz krasnih prostorija kr. uzah sudbenog stola. Vence je valjda već više puta pisao kući, a mislim da se tata nije začudio, kad je ono čitao u "Hrv.", da su uapšeni dobili novoga druga – mene. Ako li pako vlada u kući kakova bojazan ali žalost radi moga tamnovanja, to predajem tebi u zadaću, da ih sve bodriš i da im dokažeš, da to tamnovanje nije niti najmanje sramotno, da baš neće strašnih posljedica imati i – kako ću sada pripoviedati – da nije baš teško i mukotrpno. Nas je sad u zatvoru 28, a razmješteni smo u 4 sobe. 2 sobe (u jednoj 5, a u drugoj 2) su na I. katu, Petrinjska ul. izgled u dvorište a druge 2 su prizemne, "izgled" na ulicu (ali ju nevidimo) a u jednoj ih je 10, a u drugoj 11. Medju ovima sam i ja. Većinom su sami krasni mladenci (Jakša,⁴⁴ Fabrio,⁴⁵ mlađji Vidrić,⁴⁶ Divković⁴⁷ itd.) pa nam vrieme upravo ugodno prolazi. Kako smo još uvijek u iztražnom zatvoru (već 14 dana) to se obično pretresaju zakoni i paragrafi, a osim toga razpravlja se i o drugim znanstveno-literarnim pitanjima. Soba nam je upravo model tamnice, a sasma je slična onoj Zrinskoga i Frankopana. Život je unutra vrlo zanimiv. Dok primimo (švercung) koje novine, sve se skupi u klupko na strožacima,⁴⁸ a jedan čita na glas. Ne slažemo se sa Folnegovićem, gnjušamo se nad pisanjem magjarskih i naših služb. novina, smijemo se ludim zaključcima magj. i srbskih djaka itd. Iza toga čita svaki po koju knjigu /ja Zoline romane/ a onda malko zapjevamo /dakako piano/. U to počmu dolaziti i košare sa objedima, a kako je Vidrićeva vazda najobilnija, to mu se Fabrio odmah približi i nakloniv se, sladko reče "Ako se ne varam, gospodin Vidrić? A da, da krasan melšpajz!"⁴⁹ U obće zabave i šale dosta. Dr Jakopović je ishodio, da po danu imademo vrata otvorena i tako možemo slobodno na zahod. Te smo riešeni smrada, koga je prije razprostirala ogromna zajednička – kibla. Velik dio dana probavimo na dvorištu, gdje se drže gimnastičke vježbe i slične zabave. I sa pušenjem je dobro jer je sam predsjednik Rakodcaj⁵⁰ kazao tamničaru, neka na to ne gleda. Samo duhana manjka. Danas nas je posjetio dr. Tresić, pa nam je rekao, da u ponedjeljak izlazi "Hrvatsko pravo" u formatu "Agr. Tagblatt". Nadamo se sve do skora glavnoj razpravi, pa sudeć po dosadanjem držanju svih, pokazat će se i tamo složni i čvrsti. Mi dobivamo razne glasove o odmjerenju kazne, nu držimo, da ne će biti velika. Danas se nadam Venci, pošto je sada dozvoljeno strankam, da nas samo u četvrtak posjećuju.

⁴³ Pisano olovkom na papiru istrgnutom iz neke knjige.

⁴⁴ Franjo pl. Jakša.

⁴⁵ Ante Fabrio.

⁴⁶ Vladimir Vidrić.

⁴⁷ Ivan Divković.

⁴⁸ Slamaricama.

⁴⁹ Mehlspeise – tjestenina, kolač.

⁵⁰ Recte: Rakodczay.

Kako rekoh, gledaj kod kuće da eventualne nevoljice odstraniš, a ako nas odsude, to javi svakomu, da ćemo rado tu kaznu trpiti, držeći ju samo službenom potvorom, da smo učinili pošten i patriotičan čin. Kad izadjemo na slobodu, poštenije ćemo se moći svietu pokati [sic! pokazati] nego ona tri gnjusna puzavca što podpisaše izjave u "Nar. nov."⁵¹ Mama neka se ne žalosti, meni je sasna dobro – dobro spavam, dobro jedem, a hvala bogu – posvema sam zdrav. Nisam zatvoren radi sramotna čina, nego se ponosim djelom koga počinih s mojim drugovima, u vrućoj ljubavi napram dragoj nam Hrvatskoj. Razžalostila me je viest o smrti poštenoga i dobrog nam Duje Pavelića. Žao mi je za njim neizrecivo. Kako mi je nezgodno a i teško odavle proturati van listove, to te molim, da Ivi o ovom listu javiš. Ti meni pošalji list na Vencu /u dvi kuverte/ i javi mi, što je nova kod kuće. Nastoj da mi ne javljaš tužnih viestih. Zaključujem, ljubeći Vas i pozdravljajuć najsrdačnije. Veselite se, kao što se veseli Vaš "zločinac"

Pepe

Živila Hrvatska. Bog i Hrvati!

[na gornjoj margini dopisano]

Srdačno te pozdravlja tvoj bivši učenik Geno Knežević. Zahvaljujuć ti se sto puta što si ga ti podučio i uputio o čistom hrvatskom patriotizmu. Potakni tamo misao o sakupljanju, za naše siromašne drugove.

Pismo br. 4

Zagreb, 18. 11. 895. /Uze kr. sudbenog stola/

Dragi brate!

Sznao si već po svojoj prilici iz novina kako je tekla naša razprava i što je glavno – kakva nam je kazna dosudjena. Ne znam jesi li čitao tok razprave u svim novinama, pa ti s toga mogu javiti, da ju je ponajvjernije prikazao "Obzor", premda su i njegovi stenografski izvještaji u mnogom i mnogom manjkavi. Mi smo s toga zaključili, da po službenom stenogramu (Pricinom i Salavarijevom)⁵² izdamo cielu stvar u posebnoj brošuri, u kojoj bi bila u kratko

⁵¹ Milan Megler i neidentificirani Bosanac (možda Stjepan rođen 1870. i od 1889./90. student Filozofskog fakulteta) su u sudnici javno izjavili da osuđuju prosvjed, zbog čega su ih optuženici počastili pogrdnim povicima zaradivši (33 optuženih) kaznu. Dvojcu se pridružio Marko Devčić, izjavom u *Narodnim novinama* od 22. X. 1895.

⁵² Dr. Ilija M. Prica i dr. Franjo Salavari sastavili su sudski zapisnik glavne rasprave, koji se razlikuje od "obzorovih" stenografskih izvještaja, koji su bili naklonjeniji optuženicima. Sudski zapisnik se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu, fond Sudbeni stol u Zagrebu, Kz 14581/1091-95 iz 1895. g. V. B. JANJATOVIĆ, *Stjepan Radić*, 46.

pisana čitava predigra i uzroci naših događaja, zatim sama razprava sa svim epizodama i intermezzima, te napokon bio bi dodan kratak i čim jedriji epilog.⁵³ Nadam se, da ćeš tu brošuru za kratko vrijeme moći dobiti. O samoj kazni mogu ti kazati ovo: Ja sam – kako ti je poznato – odsuđen na 3 mjeseca strogog zatvora. Kao ni svi drugi tako nisam ni ja uložio niti priziva niti žalbe ništovne. Priziva ne uložismo, jer bi značio, da se priznajemo krivima i da molimo milosti, a žalba ništovna bi se mogla produljiti – dok bi bila riješena – možda dulje, nego što će nam sam zatvor trajati. Mi dakle nastupamo svi kazne i to danas /18. o. mj./, nu po savjetu odvjetnikâ uložiti će naši roditelji, odnosno rođjaci i skrbnici žalbe ništovne. Za mene će dakle to morati učiniti tata, a pobliže o toj stvari javiti će Vam ili Vence ili ja sam. U zatvoru nam je sada mnogo bolje nego prije, gotovo nit ne osjećamo, da smo zatvoreni. Nadamo se, da ćemo moći i nadalje dobivati koštu iz vana a moliti ćemo sada i za slobodno primanje novina. Što se tiče naše budućnosti i ta je prilično osigurana, jer se je ovdje složio odbor, koji je osigurao za sedamdesetoricu naših – godišnjih 300 for. dok se ne izškoluju. Ja ću još razgovarati sa Vencom što bi bilo najbolje, da iza pretrpljene kazne radim. Neki naši idu u Moskvu, neki u Beč, Grac, Prag itd. Ja za sad pomišljam ponajviše na Prag.

Znat ćeš i to, da je mene branio dr. Franko Potočnjak. Što da ti o njemu pišem? Poštenjak nad poštenjacima! On ti je radi te razprave boravio u Zagrebu u hotelu tjedan dana na svoj trošak. Poslao nam je u zatvor jedan put 20 litara vina, na razpravi samoj bio je radi svoga govora kažnjen na 20 for. globe,⁵⁴ a iza svega toga – siromah dobio je brzopjav, da mu je starcu otcu u Novom – pala kap. On je odputovao odmah kući, ne znam je li mu otac umro. Nas kliente predao je dru Petračiću,⁵⁵ nu sad već ne ima s nami nikakova posla.

Kad se povratiti natrag, javiti ću Vam, da mu se tata u svoje ime zahvali.

Što se tiče duhana, to te molim, da mi ga pošalješ čim prije i to na Vencu, kamo i listove nadalje šalji. To bi bilo u kratko najglavnije što bi ti imao za sada pisati. Spremam se na počinak, pak ostale potankosti ostavljam za drugi put. Ja sam hvala Bogu zdrav i veseo a želim da i vi isto tako budete. Mi našu kaznu rado trpimo, tim radje, što znamo, da je mnogom i mnogom naša parnica došla kao šaka medju oči. Primite svi najsrdačniji pozdrav a ti napose od Gene Kneževića i od tvoga brata Pepe.

Pozdravi mi Müllera i Kuntića. Živili!

Odgovori skoro!

⁵³ V. *Hrvatski djaci pred sudom*

⁵⁴ Bio je kažnjen zbog tvrdnje da je formulacija “kažnjiv događaj”, kojom je vladar u svom pismu banu od 16. X. okarakterizirao prosvjed, prejudicirala osudu. Naime, po nalogu vlasti, tekst pisma je kao oglas lijepljen po Zagrebu.

⁵⁵ Milan Petračić.

Pismo br. 5

[Zagreb, 22. 11. 1895.]

Dragi brate,⁵⁶

Jutros u 4 sata probudiše nas ko marvu. Ne rekoše nam ni rieči za što. Iza toga začusmo vani fijakere. Za kratko vrieme strpaše nas u njih i povezoše na kolodvor. Jasno nam je bilo da idemo u Lepoglavu. Ostaj mi stoga zdravo ti, Paulina⁵⁷ i Puba.⁵⁸ Piši kući. Knjige su ti ostale u zatvoru na polici, pitaj tamničara. S bogom, tvoj Pepe

Pismo br. 6

Belovar dne 23. 11. 895.

Dragi roditelji!

Jučer prispjesmo iznenada i - hvala bogu sretno u Belovar. Tomu se nismo nit iz daleka nadali, pa nas je tim više iznenadilo, kad nas na jednom u najsladjem snu oko 3/4 na 4 u jutro probudi glas tamničarskog nadstražara: "Ustanite!" Lampa je još na zidu gorila, onako saneni nismo imali pojma što će od nas. Još nas opomenu nadstražar neka se toplie obučemo, a na pitanja što to znači, kamo ćemo, odgovarao je da ne zna. Nu za čas zaštropotaše na ulici fijakeri i mi čusmo, da ulaze u dvorište uzâ. Sad smo bili stalni da će nas otpremiti nekamo iz Zagreba, a kako smo znali, da u 5 satih odlazi zagorski vlak, to smo stalno držali, da putujemo u Lepoglavu. Za par časaka strpaše nas u fijakere bez stvari i svega i krenusmo - pripravn i pjevajuć hrvatske pjesme na kolodvor - dakako sa stražarima. Čekali smo neko vrieme – dodje brzovlak sa Rieke, nadstražar kupi karte i za par časaka krenusmo prema Križevcu. Držali smo, da nas gone tamo, gdje da je liep zatvor kod kotarskog suda. Prevarismo se i ovaj put, jer vlak sa križevačkog kolodvora krenu dalje, a naš vagon /II: razreda/⁵⁹ koji je bio zadnji, ostade na mjestu. Tu nas pustiše van - na kavu i sad tek saznasmo, da idemo u Belovar. Na križevačkom kolodvoru sastao sam se sa poštenim mladočehom ingenieurom Šelom iz Vrbova, koji se je baš tad vraćao iz Češke sa sprovoda svoga otca. S njima sam već od prije poznat, te me je najljubaznije primio. Na razstanku turio mi je u žep 2 for. Napokon stigismo u Belovar, gdje nas je dočekaao gradski komisar, te nas odveo preko polja do

⁵⁶ Mali komadić papira, pisan olovkom, adresiran na: "Gosp. Henneberg, domobranski podintendant/Draškovićeve ul. 12.", dakle na brata Većeslava starijeg.

⁵⁷ Supruga Pepeova brata Većeslava starijeg.

⁵⁸ Sin Većeslava st., Većeslav ml., Pepeov nećak.

⁵⁹ Studenti nisu ni tako loše prošli što se prijevoza tiče jer su putovali 2. a ne trećim razredom. Možda je razlog tomu bio da se izbjegne njihov kontakt s brojnijim i manje elitnim putnicima 3. razreda.

sudbenog stola. Na našu radost doživismo ovdje ugodno iznenadjenje. Predsjednik sudbenog stola dočeka nas sa veseljem kao otac svoju djecu i pozdravi nas krasnim govorom. Izpričavao se je što nije još sve uređjeno onako kako je to bila njegova želja, jer da je tek sat prije našega dolazka primio brzopjav, da dolazimo k njemu. On da nam govori kao Hrvat Hrvatom, naš čin da nam nije oduzeo poštenja, a najvruća želja da mu je ta da nam vrieme sužanjstva ne prodje u taman. Prema tomu će nam dati sve polakšice, a sobe će urediti, kako bude najbolje mogao. Tako u istinu i radi. Po dani smo cieli dan otvoreni. Imademo prekrasno, zračno i prostrano dvorište a šecemo po njemu kad nas je volja i koliko nam drago. Smješteni smo u 5 liepo uredjenih svjetlih soba, peč nam se dobro loži, a dobili smo posvema nove još nerabljene slamnice, plahte i biljce. On nam daje svoje knjige na porabu a često dodje k nama u dvorište, gdje onda zajedno šecemo i razgovaramo. Morate znati, da je to vrlo inteligentan i naobražen čovjek, doktor je prava, govori perfektno hrv., franc., talij., češki., njemački a ponešto engleski i poljski. Zove se Šišman Herrenheiser,⁶⁰ a bio je u isto doba sa Dr. Miletićem kandidat u Zagrebu za intendanta hrv. kazališta. U obće mi smo ovdje mnogo zadovoljniji nego u Zagrebu. Jedino nam manjkaju novine.

Ovo napisah sinoć 23. o. mj., a danas, pošto sam primio pismo od Vence nastavljam.

Žaobu ništovnu ne trebate ulagati, pošto su već neki odmah iza osude uložili, a uvaži li se njihova – što je sasvim nevjerojatno – to se ta proteže na sve sukrivce sudjene po istom šu.

Što se tiče računa bivše moje gazdarice u Zagrebu. To su ona 4 for. od stana odpadala kako znate – na mene, nu pošto nas još nisu vodili pilati drva, to nije bilo nikakve zaslužbe, pa ih za sada ne mogu smoći. Radi košte je došao dr. Ružić⁶¹ iz Zagreba za nama, pa je za sve pogodio kod nekakva Heinricha – kako sam kaže, tečnu i obilnu hranu. Za one, koji su siromašniji, plaćati se tu koštu odbor, koji je za nas ustrojen u Zagrebu. I ja sam se Ružiću predbježno prijavio, nu nisam još javio želim li da mi se plaća ciela košta ili samo neki dio /barem polovina/. Pričekao sam to radi toga, da popitam Vas što o tom mislite. Imade med nami najme takovih, koji nemaju nekoga svoga, pa ne znam bili se to slagalo...

Za račun kod Kašnerovih pišite njima jer su mi više puta u Zagrebu poslali štogod u zatvor, a jednom su mi dali oprati čitavo pranje. Osim toga su popravili zimski kaput, dali očistiti crno odjelo za razpravu i poslie razprave. Zahvalite im se što se toliko za mene u zatvoru brinuli. – Kukavom mom bra-

⁶⁰ O Herrenheiseru je i Stjepan Radić ostavio slično svjedočanstvo, tj. da im je obećao “kustodiju honestu” tj. časni pritvor, da je cijeli prvi kat preuređen u spavaonice, a velika sudbena dvorana u dvoranu za učenje. Nadalje, Herrenheiser je čak pribavio knjige iz knjižnice Odjela za pravosuđe u Zagrebu. Stjepan RADIĆ, “Moj politički životopis”, u: *Politički spisi, govori i dokumenti*, Zagreb 1995., 43.-44. Herrenheiser je kasnije bio sudac Stola sedmorice, a Isidor Kršnjavi spominje ga u memoarima 1905. godine kao protivnika N. Tomašića. Isidor KRŠNJAVI, *Zapisci. Iza kulisa hrvatske politike*, (prir. Ivan Krtalić), sv. I., Zagreb 1986., 375.

⁶¹ Ivan Ružić.

nitelju dru Potočnjaku je odmah iza razprave umro otac. On se je u obće – uz dra Ružića – najviše za nas žrtvovao a ja ne znam, kako da mu se dostojno zahvalim. I dr Ružić je čovjek da mu para treba tražiti. On nas pohadja kao svoju djecu, one brzojave u kojima smo javljali svojim, da smo nastupili kaznu, platio je on, a kad mu se za sve to zahvaljujemo, on odklanja i veli, da je to njegova dužnost.

A gdje su slavosrbi⁶² – Mazzura,⁶³ Derenčin⁶⁴... Nadzor nad našom hranom povjerio je zagrebački odbor ovdješnjem odvjetniku Rojcu⁶⁵ i njegovoj gospodji. Zanimanje za nas je ovdje veliko. Sakupljaju novce, plaćaju nam vino i pivu, a gospodjice nam šalju cvieća. Majke Zagrebčana su već bile ovdje, a naravno da to i nas veseli, jer one nikada ne dolaze bez municije.⁶⁶ Da, htio sam vam još reći o mojoj gazdarici, da je masno zaračunala ono loženje lanjske zime. Naložila mi je svega skupa 6 puta – pa 4 for! Ostalo je onako, kako je naznačila. I tako me evo na kraju moga lista. U kratko dakle, mi ne ćutimo nikakova zla, zdravi smo i veseli, a svi se nadamo, da nam naš zatvor neće biti od štete, dapače mislimo – a i naš g. predsjednik s nami – da će nam koristiti. Listove u kojima nema ništa osobita šaljite na moju adresu u Belovar, uze kr. sudb. stola, a ostale na g. satnika domobranskog Miroslava Frlana, g. Ivana Dörwalda, ravnatelja štedionice ili g. Antu Padjena, perovodju kod dra Rojca. Duhan na moju adresu. Pozdrav svima od svih i napose od Vašeg ljubećeg Vas sina

Pepe

Pismo br. 7

[Bjelovar 4. XII. 1895.]

Dragi brate!

Najviše me je obradovalo, kad si mi javio o divnom držanju tate i mame. Moram izkreno reći, da sam još u zagrebačkim uzama prvih dana bio vrlo zabrinut, da ih nebi viest o mom uapšenju porušila, da se nebi prestrašili ili možda u prvi mah držali, da je sramota po mene što sam zatvoren, nu hvala Bogu – već onaj tvoj prvi list razpršio je sve moje bojazni i ja sam bio prvi, koji sam

⁶² Zanimljivo je da Henneberg u praksi preuzima kovanicu Ante Starčevića “slavosrbi” koja je označavala “dvostruke robove”, tj. moralno iskvarene ljude, poglavito političare koji su uništili gospodujućih duh hrvatskog naroda robujući tuđinu. Dakako, najgori “slavoserbi” bili su politički protivnici pravaša.

⁶³ Šime Mazzura.

⁶⁴ Marijan Derenčin.

⁶⁵ Milan Rojc, tada odvjetnik u Bjelovaru.

⁶⁶ Pepe ima izrazit smisao za humor, municija je dakako hrana, cigarete, novac i sl.

se mogao još onda žalostnim mojim drugovima Nezagrepčanima pohvaliti, da mi roditelji radi našega čina nisu raztuženi, nego da se njim upravo ponose. Vjeruj mi, da su oni tu viest primili sa istim veseljem kao i ja, a vidjelo se je, da im je ta viest podavala neke nade, da će i oni takove glasove od svojih kuća primiti. I tako smo ti jedno vrijeme željno očekivali list za listom, pa kad bi koji došao, bili smo nestrpljivi dok se pročita, da čujemo je li veseo ili žalostan. Na našu radost, svi su bili ponajviše veseli. Sad smo eto svi umireni.

Skoro čitavo vrijeme je uz nas na šetnji probavio otac mog čestitog prijatelja Višanina Jakše. Divan ti je to čovjek. Nisam vidio nikoga tko bi tolikim interesom pratio tok naše razprave i u obće svih dogodjaja u zatvoru i izvan zatvora kao on. Sve naše čine i čitavo naše ponašanje za razprave povladjivao je sa oduševljenjem, dapače kad je molio za dozvolu da posjeti sina, kazao je predsjedniku Rakodczayu:⁶⁷ “To nije bio sud i vi niste bili sudci, u Dalmaciji bili bi ovi mladići pušteni s mjesta na slobodu.” Osim toga nam je gospodar Niko svaki čas donasao cigarete i cigara i čitave škatule finih viških sardina i srdela. Još i sada boravi u Zagrebu, a svaki čas skoči - dakako ne praznih ruku - u Belovar. Što donese to je vlasništvo čitave naše sobe /br. 17/, koja je uredjena kao kakav mali salon. Šest kreveta /slamnica/ jedan tik drugoga na jednoj velikoj palači izpunjavaju čitavu jednu stranu. Imademo i jedan veliki stol za jelo pokrit sa “vikslajvandom”⁶⁸ a jedan opet manji pisači. Za sjedenje nam još služi jedna nespretna klupa, donešena od nekud iz vrta i 2 drvena stolca. U kutu je željezna okovana peć, koja izvrstno grije, a na zid objesili smo sliku majke božje, koju smo dobavili od jednog ovdješnjeg trgovca. Za umivanje imademo u sobi dva lavora. To je glavni namještaj naše sobe, a za ures služe joj još neke sitnice kao Fabrio, Knežević, Balaško,⁶⁹ Jakša i Bronzini.⁷⁰ Mi živimo kao braća, a naravno, da smo tako i one stvari /osim čarapa/ što ih od tebe primismo - bratski razdielili. Ona pošiljka je u najboljem redu stigla te ti svi najsrdačnije zahvaljujemo. Duhan se po malo sada puši, a onu kutiju flora čuvamo za božić. Vina nam ne trebaš slati, jer ga i onako nebi na jednom svega dobili, nego na obroke. Moraš najme znati, da je jedino u tom ovdje prilična strogost, inače smo u svemu slobodni. Ja dapače imadem i tamburicu kod sebe, a Frank⁷¹ i Maravić⁷² gusle, pak složimo katkada čitavi koncert. Uz to nas imade čitavi kvartet pjevača, pak učimo svaki dan po koju pjesmu iz sбирke “Kola”. Ja sam jučer naručio od Hühna neke risaće stvari, pa te molim kad primiš račun, da ga podmiriš. Bit će tri, četiri forinta. U jednom od sliedećih listova opisat ću ti točno naš život - od jutra do večeri - a sad ti samo još mogu kazati, da je Fabrio

⁶⁷ Aleksandar pl. Rakodczay bio je predsjednik Sudbenog stola u Zagrebu, koji je izrekao presudu studentima. Premda je kasnije bio i ban, Rakodczaya je uvijek u Hrvatskoj pratila zla reputacija sa suđenja studentima. Prema navodu S. Radića, njega su nakon izdržane kazne u rodnom mjestu posjetile Rakodczayeva punica i supruga, izrazivši žaljenje zbog zatvorske kazne. V. S. RADIĆ, “Moj politički životopis”, 44.

⁶⁸ “Wichsleinwand” tj. voštano platno.

⁶⁹ Đuro Balaško.

⁷⁰ Franjo Bronzini.

⁷¹ Vladimir ili Ivan Frank.

⁷² Zvonimir Maravić.

bio kum jednomu dietetu, koga je rodila u zatvoru neka kažnjenica. Jedino je u neprilici, što bi dao kumčetu za dar!? Htio je škatulu cigara, ali se je tek kasnije sjetio da ne puši. O drugim sgodicam drugi put.

Što se tiče plaćanja za koštu, to Vam ne mogu još ništa točno javiti, jer dr. Rojc vodi još uvijek pregovore, nu za koji dan doznat ću sve potanko.

Moram ti još iztaknuti, kako je moje dobre drugove tvoj list izkreno obrađovao. Oni te vrlo štiju, a Geno te ljubi kao brata.

Svi te najsrdačnije pozdravljaju. Svršit ću sada uz pozdrav i poljubac tati i mami. Pozdravi mi Kajicu, Müllera, Kuntića i sve ostale čestite Hrvate, koji se nas sjećaju i s nama slažu. Bog i Hrvati.

Ostaj zdravo, kao što je tvoj ljubeći te brat

Pepe

Belovar 4. XII. 895.

Pismo br. 8

Belovar 22. XII. 895.

Dragi roditelji!

Želim vam ponajprije sretne i zadovoljne božićne blagdane i novu godinu. Ja ću ove godine božićevati u krugu mojih prijatelja a u našem društvu biti će i g. predsjednik Herrenheiser. On najme želi, da badnju večer sprovedemo svi skupa u dvorani sudb. stola koja nam sada služi preko dana kao čitaonica. Na božić ćemo imati u istoj dvorani misu na kojoj će naš pjevački sbor odpjevati i nekoliko ckrvenih pjesama. Ako vam je moguće to mi pošaljite partiture od ovih pjesama: 1) «Luna sije», onu koja počima sa bassom (2) “Da te ljubim ti je znano...” Ova se nalazi na kraju jednih “Lavorika”, a posvećena je – ako se ne varam – Ipavcu od Nedveda ili obratno. 3. “Jurišićevu poputnicu” iz novih “Bisernica” i ako gdje nadjete Vilharovu “Sve sniva meni samu...” te Zajčev “Za dom mili svaki čas”. Uz to zamolite u moje ime g. Kuntića, da Vam napiše rieči od one njegove: “Doma moga luzi krasni”, a ako bude moguće pribilježite i note. U četvrtak je bio g. Kašner kod mene, te mi je donio bačvicu vina /13 lt./, tortu i paket duhana po f 1.10. Kazao mi je, da će me za koji dan Ive⁷³ posjetit. Inače ovdje ništa novoga. Predsjednik postupa s nama kao sa kolegama, a iz vana nas - koliko mogu – takodjer podpomažu. Od nekih obitelji nam šalju redovito čiste “košunelince” a često ih dolaze same gospodje preoblačiti. Evo Vam prilažem i moju fotografiju, a do skora ću Vam moći poslati i slike mojih drugova iz sobe br. 17. Oni vas svi srdačno pozdravljaju i čestitaju Vam blagdane i novu godinu!

⁷³ Josipov mlađi brat Ivan Pavao, zvan Ive.

Završavam uz hrvatski pozdrav čitavom božićnjem društvu a Vami sinovlji poljubac od Vašega ljubećeg Vas

Pepe

Oprostite na pismu! Ne vidim dobro jer se je već smrklo.

Pismo br. 9

U Belovaru 4. I. 896.

Dragi brate!

Primio sam nekidan pjesmaricu "Kola", a ne znam nije li u istom zamotu bio možda i kakav list za mene, a predsjednik ga možda zaplienio. Pošto je sudac Čiča otišao iz Bjelovara, to šaljite od sada sve stvari za mene na gosp. Gjuru Jakčina, mesara u Belovaru dodavši uvijek u listu neka preko gospodje Svobodinke meni preda. Onu zadnju tvoju pošiljku primio sam u redu i vrlo sam ti zahvalan za nju. Jučer smo primili od Breyera iz Križevaca 100 kom. trabucco cigara a za božić poslao je Bušljeta iz Gospića dva velika pršuta, a trgovac Rukavina iz Senja 50 lit. dobrog vina. Osim toga primio sam ja od Milovčića iz Stona u Dalmaciji čitav kovčeg kamenica /oštriga/ a danas dobivamo iz Bakra oko 60 lit. bakarske vodice. Osim toga čujemo, da je za novu godinu stiglo više brzobjavnih i pismenih čestitaka, ali da leže konfiscirane kod predsjednika.

U koliko se god s nami u nutri dosta blago postupa, to napram vanjskom svijetu u koliko se nas tiče – vlada silna strogost. Naročito se vrlo pazi na listove i pošiljke, koje dolaze preko predsjednika, premda se on uvijek hvali, da ih skoro nit ne pregledava. U obće, sve malo po malo opažamo u tom našem "dobrom" predsjedniku priličnu štrebersku liju.

Prošao je ovo prosinac i već je doba, da ti javim radi košte. Moguće ste već primili od zagrebačkog odbora kakovu obavijest, ali za svaki slučaj javljam ti, da čitava košta /kava, objed od tri jela i topla večera/ stoji 21 for. Ako niste ove svote do sada poslali na odbor ili na dra Rojca u Belovaru, to te molim, da ju pošaljete na g. Josipa Svobodu, kobasičara, Belovar, uz oznaku da je za moje jelo – za mjesec prosinac g. 1895. Za ono nekoliko dana do I. prosinca /čini mi se 8/ platio je za sve nas odbor, a naknadno ću ti javiti, da li to treba i koliko odboru povratiti.

Jučer sam primio list od Pauline iz Zagreba. Javlja mi da će me u četvrtak posjetiti, što će mi biti vrlo drago. Čitao sam jučer u "Hrv. pravu", da je umro Ante Pavelić. Bilo bi mi drago o tom događaju što god поблиže doznati.

Liepo smo proveli božićne blagdane a upravo prekrasno dočekali mlado ljeto. Dakako pod težkim lokotima tekla je izkrena bratska zabava. Mi u broju

17. imamo dva gosta i to Osmana Nuri⁷⁴ i dobroga Dalmatinca Fabrisa.⁷⁵ Kad je na budilici zazvonilo zvono nategnuto na 12 sati, ugasiše se svieće, mi se bratski izgrlismo i izljubismo, a kad se opet ukaza svjetlo, tad suzama u očima zapjevismo Liepa naša domovino...! Divno je to bilo mili moj Stanko, još divnije kad si uvjeren, da te okružuju pošteni prijatelji i tako gorljivi Hrvati, da im je svaki atom prožet najčišćom ljubavi za Hrvatsku i da će svakomu biti uzaludan posao, ako im pokuša tu ljubav izčupati iz grudih.

I tim evo završujem, šaljući tebi kao i tati i mami od tih mojih drugova srdačno pozdravlje, koje primite svi zdravi i veseli i od vašeg ljubećeg Vas

Pepe

Pozdravi mi Milera,⁷⁶ Kuntića, g. kapelana i ostale poštene Hrvate.

Pismo br. 10

U Belovaru 18. I. 896.

Dragi brate!

Primio sam jučer u redu duhan, list i u njemu 5 for., na čem ti liepa hvala. I prijašnje pošiljke sam primio u redu a u novcu bilo je dva puta po 10 for. Čiča je otišao u Pakrac, te će tamo stupiti u državnu službu, pošto mora imati kao odvjetnik godinu dana sudske prakse. Po novom zakonu morat će služiti kod suda 2 godine. Dobro je da ste poslali Mazzuri onih 7 fr. te ste se tako sad sasma riješili tog slavosrbskog odbora. Ne čudi se kad je Marn upotrebio onu visokoučenu advokatsku frazu, moraš najme znati, da su u prvo vrijeme bili počeli ovamo zaletati kojekakvi Marni, Mazzure i slični – tobože kao poslanici zagrebačkog odbora da uredi ovdje stvari sa koštom itd. Nu mi te ptičice već odavna poznamo, pa im se je sirotom dogodilo što se nisu ni sami nadali: pokazalo im se na fini način vrata. Ja i neki moji drugovi odbismo s toga svaku svezu s tim - inače užasno konfuznim odborom, te naše račune od tada uredjujemo sami direktno sa gdjom Svobodom, koja se je sinoć od srca nasmijala, kad sam joj pokazao, da je ona imala "tražbinu proti meni"! U zadnjem sam ti listu pisao, da za mjesec prosinac ravno na adresu g. Svobode pošalješ 21 for. toliko najme plaćamo za kavu, objed i večeru. Ti o tom u listu ništa ne spominješ, pa mi se čini kao da moga zadnjeg lista nisi ni primio. Molim te sada opet da te novce odmah pošalješ, a najmilije bi mi bilo, da to učiniš brzojavno. Nemojte možda za to misliti, da gdja Svobodinka traži ili sili za tu svotu, ali ja bi rado da čim prije platim za prošli mjesec, tim više što su to skroz i skroz dobri i pošteni ljudi. – Što se tiče moga budućeg života – da ti pravo kažem – nisam se još pravo

⁷⁴ Osman Nuri Hadžić.

⁷⁵ Dinko Fabris.

⁷⁶ Drugdje: Müllera.

odlučio. Pa to nije ni lahko kod mene. Najviše volje, a mislim i dara imadem za slikarstvo, ali tu mi priličnu zapreku čine moje oči. Nu držim, da to ne bi toliko smetalo, jer su mnogi i mnogi slikari bili vrlo kratkovidni, dapače kratkovidniji nego ja (Matejko, naš Tišov, Mašić itd.) Ako se dakle posvetim slikarstvu, onda mislim ovako: nekoliko mjesecih učit ću u Zagrebu kod Medovića /njega držim za boljega od Bukovca/. Tu bi se pripravio izradio nekoliko većih radnja za dalnje nauke, te bih tada uz preporuke samoga Medovića i uz pomoć bečkoga odbora lahko mogao nastaviti u Beču ili Monakovu.⁷⁷ Kako se je u novije doba slikarstvo počelo liepo razvijati, mislim, da ne bih ni ja kao gotov slikar u Hrvatskoj suvišan bio. – Druga moja pomisao je bila, posvetit se glasbi, ali mislim, da mi za to polje manjka najtemeljitiije i najnuždnije predznanje, a sve iz nova početi – htjelo bi se previše vremena. – Što se tiče moga posjeta u Otočac i ja bih sam želio proboravit med Vami par dana, ali mi se čini, da bi to bilo skopčano sa odveć velikim troškovima. Ja izlazim u februaru (19.), a onda je još zima u najljepšem cvietu. U ostalom, o tom se još možemo razgovarat. Sutra – u nedjelju – naša četiri odoše na slobodu zlatnu, a ako Bog da zdravlje za mjesec dana i ja sa 12 mojih drugova tromjesečnjaka. Kako čujemo, Belovarčani se spremaju, da nas što ljepše dočekaju i odprate. – Zaboravih ti reći, da mi oni forintići dobro dodju, jer s njima poplatim dnevne sitnice, koje kod gdje Svobodinke na knjižicu uzimljem. Med ove spadaju marke, duhan /u nestašici tvoga/ jedan dio zajedničkog čaja, ruma i špirita, zatim kravata, krpanje hlača kod krojača itd. To sve ona plati, a ja njoj od tvojih novaca povratim. Dakle vidiš, da me tvoji prilozu preveć ne tište.

Tvoj pozdrav izručio sam mojim drugovima i oni ti ga srdačno odvrću. Od moje strane najsrdačnije pozdravi tatu i mamu, zatim Kajicu, Kuntića, Müllera, g. Švoba itd. a ti mi budi zdravo, kao što je

Tvoj

Pepe

Geno te špeciialno pozdravlja na dan boga bogojavljenja hrvatsko-pravoslavnoga!

Pismo br. 11

[Bjelovar, 8. veljače 1896.]

Dragi brate!

Odgovaram ti na tvoj zadnji list, ali ti moram reći, da sam se začudio, kad sam vidio da si ga ti pisao još 29. prošloga mjeseca, a ja sam ga te k primio pred 5 dana, premda mi gdja Svobodinka sve u redu donáša. Nu medjutim to je sad nuzgredno, pa predjimo odmah na stvar. Moram priznati, da me se

⁷⁷ Münchenu.

je tvoj list vrlo neugodno dojmio, tim neugodnije, kad sam već prije i sam na sve ono pomišljao. Nu budi uvjeren, da mi je prvih časova moga zatvora bilo sve to na umu i vazda sam promišljavao, što da učinim, a da ne budem na teret tati i mami ili bolje rekuć svima nama. Ti veliš u sviet! Da u sviet, to sam i sam bio odlučio kad nas još u Zagrebu bili obasuli milionima prekrasnih obećanja. Tu su ti svaki dan dolazile viesti u zatvor, kako su se ustrojili odbori, kako gospodje sabiru silne novce, a neki mogućnici, da su već dali po 10 i više hiljada forinti. Nami da je budućnost osigurana, a svaki od nas, da će biti poslan na nauke nekud izvan Zagreba i Hrvatske. I zbilja odbor se ustrojio i on plaća hranu za njih desetak, a kad se pita za putni trošak, za školarinu, za prvu pripomoć na slobodi, odgovor je – nemamo novaca. To se eto nedavno dogodilo našem drugu Bronziniju, koji – kao od majke rođen izašao na 23. proš. mj. na slobodu. On je kao brucoš – dobio samo ukor, pa došao u Zagreb, htio se je upisati odmah na sveučilište jer je imao za to još samo 2 dana vremena. Dakako, zamolio je odmah odbor, da mu dadu za školarinu – inače da gubi semestar. Ne trebam ti dalje duljiti – odbor se stao izvinjavati ovako i onako i on siromah bez hrane i odijela bio bi još i semestar izgubio, da ga mladi Maravić ne naputi na svog oca, koji mu je onda dao za školarinu. Mi znamo i otkud taj vjetar piri /jer se ne mjeri svakom jednakom mjerom/, nu odveć bih daleko zašao, kad bih ti sve to obširno opisivao. Dakle vidiš dragi Stanko – od odbora malo nade! Ne znam još kako je s bečkim.

Nu na stranu odbor. Kadno sam ti onomadne pisao, da kanim za neko vrijeme k Medoviću, to nisam mislio, da panem sasma vami na ledja. Ja vam dapače obećavam, da će moja prva briga biti kad izadjem na slobodu da si nadjem što izdašniju zaslužbu. Ja ću se uspregnuti od svega, što bi mi moglo nametnuti nepotrebnih troškova, da za mene čim manje trošite, ako bude moguće, dapače – a što je moja najvruća želja, da si sam sve potreboće podmirujem. Bude li kod Medovića sve išlo onako kako se nadam, to ću se kod njega samo pripravititi, sabrati nešto materiala i uz glavne poduke u slikarstvu crpsti više izkustva, a tada svim tim obskrbljen potražiti podporu, kad se već mora – u rodoljuba i poći dalje – u sviet.

I o tvom drugom predlogu sam već više puta razmišljao, a često smo o tom i razgovarali i svi su sporazumni u tomu, da nam treba dobroga šaljivoga lista, da bi se taj list – dobro uređivan, izvrsno izplaćivao, da bi imao dosta predplatnika i dobrih suradnika itd. I svi su vazda govorili, da bi se ja toga morao sasma poprimiti – ali što ćeš? Kako i sam razabireš iz polemika “Hrv. pr.” i “Hrv. dom.”⁷⁸ ne ima nade skorom izmirenju, a što je još gore i što nas ovdje najviše žalosti to je crna viest, koja nam stiže iz Zagreba – bolest našega Staroga⁷⁹ – i Bog zna dok ti ovo pišem, nije li jadnik podlegao toj bolesti. O šaljivom listu pisat ću ti još i Zagreba, dok razvidim tamo poblizhe kako stvari stoje. Vidjet ćemo ima li nade ili ne. A sad evo još zadnjih računa belovarskih, pa te molim, da ih po malo urediš. Za prošli mjesec iznaša košta kao i prije

⁷⁸ Hrvatska domovina.

⁷⁹ Ante Starčević.

21 f. ja sam imao od prije kako sam ti već pisao oko 2 for. moga računa, koga podmirujem od tvojih priloga. Osim toga otpada na mene t. zv. sobnoga računa od početka zatvora do sada 13 f 75 nč. Tu su uračunane potreboće sobe kao sveće, biks,⁸⁰ kefe, papir, stalak za lavor itd. te proslave božića, nove godine naše i Genine i odlazak našeg sustanara Bronzina. Malo doduše izgleda previše, ali se kroz tri mjeseca skupi. To je eto moj račun do sada, pak te molim, da sve skupa pošalješ na gdju Svobodinu, jer je sve preko nje naručivano /na knjižicu/. Za ovaj mjesec što sam još u zatvoru do 19. ne trebate sada platiti, jer sam ja već s njom govorio, da će dobiti kasnije. Iznašat će oko $19 \times 0.70 = 13.30$ f. Teško mi je nabrajati, ali još moram nešto, a to je putni trošak. Molim te gledaj da mi nekoliko dana prije odlaska stigne, a iznaša za III. r. 1.50 f. To je sve što sam ti o novčanim stvarima imao javiti.

Još te jednom molim, gledaj to urediti, a ja ću već nastojati, da to po mogućnosti uzvratim. U ostalom moraš znati, da mi ovdje ne trošimo ništa bez potrebe, a najbolji dokaz ti je to, što ne uzimljem ni za objed ni za večeru vina nit pive, a možeš li misliti da mi baš nije najugodnije kibicirati, kad drugi piju. Tješim se jedino tim, što se Geno podpuno slaže s mojim načinom života. Razumjet ćeš me. Da, Svobodinka je primila onaj 21 for. Marici nisam čestitao, jer mi je prekasno stigao tvoj list, ali ću joj sada pisati malo obširniji list. Ona meni nije još do sada pisala. Za Ivu mi je pisao Vence i - Lujo! Inače ništa novoga. Ovo je možda zadnji list, što ti ga pišem iz Belovara, pa primi stoga ponajprije od mojih drugova izkreni pozdrav a ti mi pozdravi tatu i mamu, Kajicu, pa Müllera i Kuntića i ostale prijatelje. O mom putu u Otočac još se nisam odlučio, a odlučim li se za ili proti javit ću ti odmah kartom. Pojmit ćeš, da mi je teško poč med kojekakve Čudiće, Juriće itd. Oprosti na pismu, gusta je tinta. Pozdravlja te i ljubi Tvoj

Pepe

Belovar 8. II. 896.

Pismo br. 12

[Bjelovar, 14. II. 1896.]

Dragi brate!

Naši listovi su se po svoj prilici križali na putu, pa se nadam, da si i ti moj list primio, kao što sam ja tvoj sa onim prilogom. Liepa ti hvala! Ja sam ono odmah uručio gdji Svobodinki, te sam tako na račun odplatio 10 for. Ostalo ostaje onako, kako sam ti naznačio. Jednu stvar sam ti zaboravio svaki put pisati, a to je radi moga vojništva. Mi, koji smo stavni obveznici u zatvoru, prijavljeni smo svi preko predsjedništva kod poglavarstva (u Belovaru), te tako preostaje samo, da do konca ovoga mjeseca predamo molbenice. Spisi ostaju

⁸⁰ Viks, tj. Waichse, laštilo.

kao i prije, samo mjesto dekanatske svjedočbe, treba ovaj put čini mi se svjedočba občinskog poglavarstva. Osim ove – sve lanjsko biti će valjda kod kotara ili kod zagrebačkog magistrata. Nu kako sam ono lani od kotara dobio, mislim, da će se i ove godine tamo nalaziti. Moli dakle tatu neka to potraži, a ako tamo ne nadje, dat će mu oni za stalno naputke, kamo da se obrati. Neka cielu stvar malo požuri. Ja mislim, da ne ima više straha, da bi me uzelo, jer su zadnji put na stavnji samo pročitali onu opazku iz špitala radi očiju, pa su me odmah odпусти. Možete u molbi navesti, da ću se staviti u Otočcu. Budem li u to doba gdje drugdje /to će biti negdje u junu/ tad ću lahko zamoliti da mi se dozvoli tamo se staviti.

Mi ćemo dakle po svoj prilici izaći iz zatvora u redovno vrieme t.j. 19. o.mj. u 8 sati u jutro. Belovarski građani nam priredjuju doček i isti dan o podne banket kod Svobode, a kako čujemo, sabrali su već i priličnu svotu novaca. Koliko doznajem od programa – ako ga ne zapriče – taj će se svršiti ovako. U 8 sati kad izadjemo dočekati će nas pred sgradom sudb. stola nekoliko gradjana, koji će nas onda odpratiti do kavane na ručak. Iza toga bi razgledali Belovar, a onda u kočijam provezli bi se malo bližom okolicom belovarskom. Oko 10 sati u jednoj restauraciji doručak i piva, a za tim objed (banket) kod Svobode. Tu da će biti prisutno kakovih 50-60 gradjana. Kod banketa bi ostali do odlazka vlaka (u 3 sata po podne), a tad bi opet u kočijam pošli na kolodvor. Na kolodvoru će nas valjda dočekati gospodjice, a osim njih čeka već tamo – za razstanak bačvica pive. Tu ćemo se pozdraviti – zadnji s Bogom – treći put zvoni – mi u kupe – a u nutri već sjedi 13 policičnih boca vina, koje nam za put poklanja gosp. Pećar. U Križevcu po svoj prilici opet doček. Toliko sam saznao o tom dočeku, a kasnije ću ti ga opisati kakav je u istinu bio. A sada, dragi brate – zaključujem ovaj moj sbilja zadnji list iz Belovara. Prošlo je hvala Bogu i to. Zdrav sam i čili, molim Boga, da i Vas u zdravlju i snazi uzdrži, pa se ufam, da ću dobrom voljom i marjživim radom olakšati jade života i Vam i sebi. Pozdravi mi dragog tatu i mamu, Kajicu i sve ostale, koji su se mene sjećali za moga boravka u “mrtvom domu”. Tebi hvala i bratski pozdrav od tvoga ljubećeg te

Pepe

Uz Genu srdačan ti pozdrav od svih drugova!

Belovar 14. II. 896.

Pismo br. 13

Zagreb 8./IV. 896.

Dragi brate!

Primio sam tvoj list i evo sam hvala Bogu u stanju, da ti sada više toga javim.

Prvo što se tiče mene i moje budućnosti. Nastojanjem g. Jakoba Franka⁸¹ a uz njega i dra⁸² te njegovog sina Vladimira /Hadesa/ pošlo mi je za rukom da stupim u atelier g. Bukovca. Prvi put me je k njemu odveo Vladimir, a već prije mu je za mene govorio njegov /Bukovčev/ u Zagrebu najbolji prijatelj Kobi Frank.

Bukovac me je vrlo liepo primio, a između inoga rekao mi je od prilike i ovo: "Ja ću vas jako rado u svemu podučiti što vam za slikarstvo treba. Kazat ću Vam sve što i kako najbolje znadem. Ja ću van riet: ja sam u tim stvarim sasvim iskren, pa kao budete imali dara /do tada još nije bio vidio mojih skicenbuha/⁸³ biti ću najveseliji, ako postanete savršen umjetnik, ako li pak ne pokažete dara, è onda ću vam prijateljski savjetovat, da se toga okanite. Budete li napredovali, ja vam neću zaviditi, jer znate, ja vam nisam ko neki drugi ili kao Kršnjavi. Ja znam, da ste pošten mladić, a budite uvjereni, da nikog nebi k sebi uzeo, jer ja najvolim kad sam sam u atelieru, ali za vas sam čuo /mislio je Belovar/, pa ću vam od srca sve učiniti, što god mi bude moguće. Meni će biti najveća plaća za to, ako jedan put budete mogli koristiti narodu i domovini. Za sada ću vam moći tri put na tjedan davati upute i podučavati Vas, a to će vam za prve početke biti dosta, ali za to radite čvrsto, jer vidite, boga mi i ja evo radim od jutra do mraka. Dakako, ne mislite da ćete postati odmah umjetnik ili raditi onakve stvari /pokazao je svoje slike/, ali će i to za kratko vrijeme doći. Možeš si misliti, da me je takav doček razveselio i ja sam mu najljepše na njegovoj dobroti zahvalio.

Tak sam mu rekao donesti moje radnje, rekao mu, da znadem i sam da su još kud-kamo nesavršene i nedotjerane, ali neka bar pojam o mom znanju i eventualno o talentu. On je na to pristao i još me zamolio, da mu ih donesem. Danas odoh u 9 sati do podne sa knjigama opet do njega. Opet me primi najprijaznije i stade pregledavati slike. Za mamu je pitao je li po naravi risana, a kad sam rekao da jest, pohvalio je radnju a kad je sve pregledao rekao mi je od prilike ovo: "Vi imate liep talent ali čujte što ću vam riet: kod ovoga ne smijete i ne možete ostati, jer da se ubijete – ne možete dalje. Ja vidim, da sve dobro shvatate, da imate dobro oko, da točno opažate raznijeh pojedinostih ali sad je na meni, da vas naučim, kako ćete dati vašim slikam život i micanje. Vi ćete dakle najprvo početi ovako: na to mi je pokazao neke primjerke i slike jedne gospodjice, koja takodjer kod njega radi, rekao je, da će to kako opaža kod mene brzo ići i da ćemo za kratko vrijeme početi raditi sa bojam. Za sada neka idem u muzej, pak neka oštrim crtama rišem tamo pojedine dijelove grčkih i rimskih kipova, a on će mi za to pribaviti dozvolu od ravnatelja muzeja. Kad što narišem, neka donesem njemu, da mi pogriške izpravi i u svemu me podučiti. Na to smo se još liepo o koječem razgovarali. Pripoviedao mi je o svom životu, o gladovanju, pokazivao mi slike svoje itd. Opet sam mu se zahvalio, a on je dodao, da nemam na čemu, da on to od srca rado čini.

⁸¹ Brat Josipa Franka.

⁸² Josipa Franka.

⁸³ Skizzenbuch tj. blok za crtanje.

Sutra ću već poći u muzej i odmah prve stvari izraditi. Nadam se da će biti zadovoljan, a onda ćemo u ime božje dalje. Nadam se, da će biti blagoslova, a sve me to izvanredno veseli, te nikad nisam ćutio veće volje za rad, nego što ju sad ćutim. Početak je sretan – Bože daj da podje tako dalje...

A sad dalje. Ja sam spreman, da dodjem u Otočac, na stavnju, tim više, što mi se pruža prilika, da za badava putujem. Evo kako! “Hrv. pravu” još bi trebalo predplatnika, da nam liepo procvate. Stvar naša doduše svakim danom to ljepše napreduje, ali još treba žrtava. Nadalje se ide za tim, da se u Otočcu uredi kakav čisti klubić ili klub, te da se dade izjava, koja bi i onoj gospičkoj malo zapaprila. Ti o našim stvarima u «Pravu» već dugo ništa ne javljaš, pak ne znamo kako tamo stvari stoje. Ja bi dakle uz put o svemu tomu se s tobom a i s drugim ljudima porazgovorio i učinio koliko se dade. U tu svrhu mi Frank daje 40 for. za put, a ako bude potrebno i više. Danas po podne sam bio kod njega i o svemu se obširno s njim porazgovorio. Molim te s toga, prije nego krenem na put, ili bolje rekuć odmah mi javi, kako sada stoje stvari u Otočcu, Gospiću i Brinju, jer bi ta mjesta spadala u djelokrug moje ekspedicije. Ja bih odavle pošao oko 15. /moguće još 13./ te bi se onda ustavio do stavnje, za koju mi javi točno kad je /čini mi se 30./ Moguće je, da će i Geno Knežević onda ići u Gospić na stavnju, pak mi javi i za gospičku kad će se obdržavati. Molim te učini to bezodvlačno. “Domovinaši” kako se čini gube svakim danom terain, a u subotu izlazi i izjava svih zagrebačkih gradskih zastupnika pravaša /osim Jakč.⁸⁴ i Foln.⁸⁵/ u “Hrv. pravu” - za čiste. Jakčin je izstupio iz gradskog kluba i položio predsjedničku čast.

Toliko u brzini o našoj stvari. Ja sam se od Vence preselio u Gunduliće-vu ul. br. 25 prvi kat i to - gledaj sudbine! – gdji udovi pokojnog saborskog predsjednika Mirka Horvata. A lani kod Vukotinovičke! Budem li tako dalje avanzirao – a umre li g. bolestnik – to bi mogao do godine stanovati kod gdje udove __nice!⁸⁶

Za ovaj mjesec sam stan platio od imendanskih novaca, za koje tati naj-ljepša hvala. Dužan sam Venci za popravak cipela /1.50/, što ću od Lojzeka posuditi.

Eto noći, pak završujem pozdravljajuć Vas sve najserdačnije. Mnogo toga još u vidjenju, a za sada s Bogom, tvoj ljubeći

te Pepe

Oprosti pogrješkam!

⁸⁴ Đuro Jakčin.

⁸⁵ Fran Folnegović.

⁸⁶ Misli banice, tj. da ako umre Khuen.

Pismo br. 14

[Zagreb, lipanj, nakon 16., 1896.]

Dragi brate!

Valjda će ti biti poznato, kako nas ono prije 8 o. mj. osudiše “mir niks, Dir niks”⁸⁷ na izgon iz Zagreba za neizvjesno vrieme. Skoro sam se stvorio za 24 sata u Otočcu, gdje bih se uz obaveznu putovnicu morao osobno prijaviti slav. obč. poglavarstvu. Medjutim mi je g. dr. Frank tu stvar uredio i tako me evo – prem još samo kratko vrieme – i danas u Zagrebu. Prilažem ti list, koga sam danas dobio iz Beča,⁸⁸ iz koga ćeš razabrati, što je glavna cielj moje pisanije. 21. ili 22. o. mj. krećem i ja k mojoj četi u Beč, koja je još tamo, a ne već na putu kako su javile novine. Treba mi dakle: I. i najnuždnije putnica za inozemstvo, II. mala pripomoć od Vas za putni trošak i III. eventualno si dati kod Arnsteina napraviti surku. Ovo će možda odpasti, jer se nadam, da ću od koga “galaša” posuditi ovdje.

Ad I. Molim te kaži tati neka mi “odmah” gleda pribaviti putnicu u kojoj se treba posebno naznačiti, da idem u Rusiju; neka bude za sve evropske zemlje. Molim te samo – dakako i tatu još više, da mi to učini odmah. Meni se čini, da to daje kotar, tata će već znati.

Ako mi ne budeš mogao poslati do 21. o. mjeseca, onda šalji u Beč na adresu Ive Gregurevića stud. med. Beč IX. Höfergasse No 5 III/15.

Ad II. Po volji, odstraniv možebitno krivo shvaćanje i odveć sitno tumačenje značenja ove rieči.

Ad III. surku ću možda dobiti već ponešenu za manju cienu. Ovo je u ostalom najmanje važno.

Jeli mama dobila kose? Čim sam dobio ono Ivino pismo išla je gdja Kašner vlasuljaru Simonettiu nu nije tamo ništa čestita mogla dobiti, a osim toga ni jedna vlasulja nije bila izpod 8 for. Stoga dala jednu načiniti kod kazališnog frizera Majera, komu je platila 6 for. To je ona koju smo mami poslali. Treba li Ive još šešir. Kod Mišića ne ima slamnatih Jägerhuta,⁸⁹ možda bi bila dobra koja druga forma. Na 8. o. mj. sam bio u Novom marofu, s toga te nisam mogao niti izviestiti o skupštini kako si mi brzojavio. Završujem brzo, da dospije još danas na poštu uz pozdrav svima.

Vaš Pepe

[na margini dopisano] Pozdrav od suprugah Kašner

⁸⁷ Ni kriv ni dužan.

⁸⁸ Pismo od Tamburaškog zbora hrvatskih akademičara u Beču, datirano na ćirilici i s dvostrukom ali pogešnom datacijom, naime piše 29 (16.) jula, umjesto 16./29. juna.

⁸⁹ Lovačkih šešira.

Pismo br. 15

[Beč, 23. VI. 1896.]

Dragi brate!

Sve sam u redu primio što ste mi u Zagreb poslali a baš mi je dobro došlo, jer sam drugi dan t.j. 21. o. mj. morao već na put pošto su mi iz Beča poslali takovu popustnu kartu za željeznicu, kojoj je vrijednost prestajala upravo na 22. o. mj. Što si ono napisao u listu, da si mi poslao 34 for. a ne kako si krivo naznačio 30 to ti moram reći da ne znam gdje si ti to naznačio. Ja sam najme primio 40 for. a na kuponu je uz Ivin podpis bilo točno naznačeno.

Ovamo sam prispio 22. do podne, a nastanio sam se kod prijatelja Horvata⁹⁰ i Webera⁹¹ u VIII. Schlösselgasse No 16, III Stock., Thür 19. Za stanovanje platit ću neku odštetu od pet-šest for. Isto sam s njima kod Grgurevićeve gazdarice u privatnoj, dobroj košti, za koju plaćam na dan 75 nč,⁹² a sastoji se u podne: jedan dan juha, gov. sa varivom i tjestenina; drugi dan juha i pečenka sa obilnom kakvom primjesom; za večeru uvijek toplo mesno jelo i 1/2 litre pive. Danas sam platio koštu do prvoga, što je izneslo f. 6.75. Put me je stajao nešto preko 7 for. Budem li potreban još male pomoći, učinit ću kako si mi pisao.

Mi ti krećemo između 10. i 15. budućeg mj. ponajprije na djački sastanak u Osiek, kamo su nas uz vrlo povoljne uvjete pozvali. Plaćaju nam put tamo i natrag i čitavu obskrbu, a osim toga nam garantiraju za uspjeh jednoga koncerta, koga ćemo tamo prirediti. Tom prilikom obać ćemo koncertirajući i Djakovo, Novu Gradišku, Brod, Požegu te Vinkovce, gdje ćemo si - nadamo se zaslužiti i čitavi putni trošak za Rusiju. U Varšavi se nadamo biti oko 25. bud. mj. Iz Petrograda nam je brzojavio Heruc⁹³ da nam je osigurao za koncerat najljepši lokal u Petrogradu. Ja sam sa čitavim sborom vrlo zadovoljan, pak se nadam, da ćemo liepo uspjati.

Molim te, ako se može u Otočcu dobiti liepa nizka dalmatinska crvena kapica i to ako je moguće sa dugačkim resama – nabavi ju i pošalji mi ovamo. Inače za sad ništa nova. Moji drugovi ti zahvaljuju na pozdravu, koga primite ujedno i svi skupa i od

Pepe

Beč 23. VI. 896.

⁹⁰ Aleksandar Horvat.

⁹¹ Adolf Weber.

⁹² Novčića.

⁹³ Krunoslav Jurjević Heruc. Heruc je zanimljiva ličnost. Kao pravaš i žestoki protivnik Khue-na, morao je još 1885. emigrirati u Bugarsku, gdje je član tajnog komiteta za sjedinjenje s Rumeljom, te dragovoljac u bugarsko-srpskom ratu. Zbog političkih razloga mora 1886. emigrirati u Rusiju, gdje djeluje kao publicist, prevoditelj i knjižar. Slavenofilski orijentirani Heruc i dalje održava kontakte s domovinom te surađuje u *Slobodi*, *Hrvatskoj* i *Hrvatskom pravu*. HBL, sv. V.

Pismo br. 16

[Beč, 1. VII. 1896.]

Dragi brate!

Primio sam danas brzojavno 30 f. za koje vam hvala. Taj novac mi je trebao za kauciju, koja se ulaže u našu putnu blagajnu, te koja iznaša 30 f. od osobe. Ova se kaucija na svršetku putovanja dakako svakomu povrati. Jučer sam platio za stanovanje od 22. prošloga do 14. o. mj. i za mlieko u jutro ukupno 5 f. 15 nč što mislim, da nije previše. Tih f 5.15 i što sam danas platio za koštu od 1.-14. o. mj. = f 10.50 imao sam još od one svote, koju sam ponio iz Zagreba. Ako dobijem surku iz Zagreba od Gene Kneževića, a ne budem ju morao dati ovdje praviti kao moji drugovi, onda Vas više neću za ništa bantovati. Ne dobijem li surke, to ću morat činit kao i ostali. Pogodili su se najme kod Tillera ovako: surka stoji 35 for. Ne mora se odmah platiti, nego se položi samo Angabe od 12 for. Drugi rok za izplatu je u mjesecu oktobru, a treći i zadnji u decembru. Iza ovoga nadam se ne bi Vam puna dva mjeseca po svoj prilici i više s nikakovom novčanom molbom dosadjivao.

Mi putujemo iz Beča 14. o. mj. večernjim vlakom u Osiek. Tamo ćemo sudjelovati i tamburati na djačkom kongresu, a zatim krećemo u još neka mjesta Slavonije /Vukovar, Vinkovci, Djakovo, Brod i Novagradiška/, da si tamo koncertiranjem pribavimo nešto novca za put u Rusiju. To šlavonsko putovanje traje do 24. o. mj. koga dana krećemo preko Osieka i Beča direktno u Varšavu. Iz Rusije dobivamo tako povoljnih viesti, da se možemo nadati sigurnom uspjehu. Ja ću ti se medjutim po mogućnosti iz svakog mjesta čim obširnije javljati. Na našem putovanju posjetit ćemo po svoj prilici i grofa Tolstoja, što će dakako biti jedan od najinteresantnijih događaja na našem putu. Zamolio bih te još dragi Stanko za malo bosanca i to ako ti je moguće jedan paket po 55 a jedan po f 1.10. Nestalo mi ga je po svema, a zipiener mi ne prija. Inače ti ne znam ništa novoga. Do koji dan svirat ćemo pred žurnalistima – suradnicima ruskih i francuzskih novina, da stečemo što više reklame. Molim te reci tati, ako imade partiture od Brožove mazurke “Milica” i polke “Perka”, neka mi ih uz povrat čim prije pošalje. Adresu znaš, najbolje: Dr Ivo Grgurević, Wien I. Universität ili Wien IX. Höfergasse No 5 III/15.

Pozdravi mi tatu, mamu, Ivu, Kajicu, Müllera, Kuntića, Švoba itd.

i ostaj mi zdravo

Beč 1. VII. 896 Tvoj

Pepe

Br. 17.

[Dopisnica] Trzebinia 21./9⁹⁴ [sic! 9./21.] VII. 896.

Dragi brate!

Danas smo sretno i veselo prispjeli u galičko mjesto Trzebiniu, gdje moramo 2 sata čekati na vlak, koji nas vozi dalje do granice ruskoga grada. Do granice imademo se odavle voziti još 2 sata. Iz Beča smo pošli jučer po podne u 7 sati 5 m., vozili smo se cielu noć, a u Varšavu dolazimo danas po podne odnosno na večer oko 9-10 satih. Bit će ti možda već poznato iz novina da smo u Vukovaru i Osieku priredili koncerte. Oba su krasno uspjela, a vukovarski osobito materijalno. Vukovarci su se svojim dočekom i krasnim susretanjem spram nas upravo divno ponieli, čega je svega u Osieku radi poznatih neprilika a uslied toga i smetnje prilično manjkalo. Zdravstvujte mi svi dok se opet iza granice javim. Vaš Pepe

Br. 18

[Razglednica⁹⁵] Petrograd, 16./28. VII. 896⁹⁶

Dragi brate!

Već smo danas treći dan ovdje, ali oprost, da ti nisam prije javio. Imademo faktično toliko posla da čovjek ne dospije nit par riečih napisati. Koncerte dajemo u ljetnom kazalištu "Aquarium", vrlo finom, ali od našeg stana dosta dalekom. Stanujemo naime na Nevskom prošpektu u liepim sobama. Prvi koncert bio prekjučer krasno uspio. Danas drugi. Moguće da ostanemo ovdje još 10ak dana. Za sada svima pozdrav od Vašeg Pepe

[U gornjem rubu dopisano] Poblže u listu, sutra smo slobodni.

⁹⁴ Znakovito je da čim je došao do austro-ugarske granice, Josip još na njezinu teritoriju u Galiciji počinje koristiti dvostruku dataciju po gregorijanskom i julijanskom kalendaru. U pisanju datacije nije dosljedan, pa ponekad prvo navodi datum po gregorijanskom, a ponekad po julijanskom kalendaru.

⁹⁵ S prikazom Nevskog prospekta i spomenika Petru Velikom.

⁹⁶ U adresi je Josip "Austro-Ugarska" napisao i na ćirilici, što je u pravilu činio i na ostalim dopisnicama.

Br. 19

[Dopisnica] Kroneštat⁹⁷ [ćirilicom] 25.VII./6.VIII. 896

Dragi brate!

Obećao sam ti doduše podulji list, ali vjeruj do danas ne mogoh izpuniti obećanja. Nadam se, da si primio moje prve dopisnice, a čim ulovim malo više vremena eto i pisma. Sutra šaljem Martinu Lovr.[enčeviću] ovdašnje novine sa recenzijam o našem koncertu za "Hrv. pr." a i tebi ću poslati od svega jedan broj. Moram se žuriti na parobrod za Petrograd kamo se vraćamo sa današnjeg izleta. Sutra u Petrogradu zadnji koncert, u subotu putujemo u Nižnji.

Pozdrav svima od Vašeg

Pepe

Pismo br. 20

Moskva 15./27. VIII 896.

Dragi brate!

Evo ulovih malo vremena, da ti se malo obširnije javim, premda ću ti glavne stvari, kao i druge potankosti moći tek ustmeno pripoviedati.

Osobitih kakovih utiska – bar do sada – o Rusiji, kod mene ne ima. Kako ćeš molim te, kad ti svaki petstoti, pa i najinteligentniji čovjek tek nešto, nešto ima pojma o Hrvatima. Recenzenti prvih petrogradskih listova čudili su se kad smo im govorili, da u Dalmaciji živu Hrvati, a naše autonomije nisu mogli dugo pojmiti. Hrvatsko sveučilište, hrvatski sabor, u obće hrvatska "kraljevi-na" - ma ni pojma. Kad smo im sve to protumačili priznavali su nam sami, da se stide, kako malo o Slavenima, a napose o nama Hrvatima znadu. Divili su se našem poznavanju ruskih književnika i umjetnika, a osobito im je imponiralo, što mi bez ikakove škole gotovo sasvim ruski razumijemo a uz to i prilično dobro govorimo. Meni je n. pr. kritičar "Novoga vremena" kazao, da govorim "odlično" [ćirilicom] ruski.

U svemu smo se do sada Rusima svidjeli, a nadam se i do kraja našeg putovanja nećemo pokvariti dobra glasa, koga si ovdje i u najprvim aristokratskim i glasbenim krugovima stekosmo. U Petrogradu n. pr. pozvao nas je general Komarov⁹⁸ iza jednog koncerta na razkošnu večeru u prvom petrogradskom

⁹⁷ Poštanski pečat je iz S. Peterburga.

⁹⁸ Visarion Visarionovič Komarov, pukovnik i publicist, zalagao se za sveslavensku suradnju, organizirao je dobrovoljce za pomoć Srbiji u ratu protiv Turske, a kasnije je nazočio proslavi 100. obljetnice rođenja F. Palackog i Prvom kongresu slavenskih novinara u Pragu 1898. godine. V. Damir AGIČIĆ, *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*, Zagreb 2000., 89.-90. i 96.-97.

lokalu "Palkin",⁹⁹ koji je odprilike isto što i bečki Sacher. Kad smo stupili u prekrasnu omanju dvoranicu, dočeka nas je sam general i 5-6 odličnih pozvanika. Pozdravio nas na pol ruski – na pol hrvatski /on je živio 2 god. u Beogradu/ kao Hrvate i mile goste. U pokrajnoj sobici bio je priredjen "buffet" kod kog se prije večere mora jesti i piti i to kojekakvi kavijara, konzerviranih riba, raznih vrstih šunke, filjanih pečenih paradajzla itd. onda prekrasnih 10-15 vrstnih ruskih rakija, dakako, uz obligatnu izvrstnu rusku "votku". Kad si se u "buffetu" već do grla najeo /na što te sile silno uljudno i gostoljubivo domaćin Komarov i ostali Rusi/ tad se istom ide k prostrtom stolu, nakićenu silnim butiljkam pravoga "kabetinca" i mirisne "madeire". Kad smo sjeli k "pravoj večeri", mogla su biti 2 ½ sata poslie ponoći. Prvo jelo bila je izvrstna govedja juha sa ruskim "piroškami". To ti je vrst naših "krafla", samo što filjani mesom – i to se jede uz juhu, koja se pije žličicom od kave iz nešto veće šalice, nego je kod nas za crnu kavu. Iza toga su sledila obična evropska mesnata jela, dakako najfinije priredjena i najzad sladoled. Kad smo svršili "hranjenje" prešlo se je na neke obligatne zdravice, pjevalo se je i zabavljalo. Komarov je naročito molio, da pjevamo hrvatsku himnu što smo i učinili. Na koncu (6 ½ ujutro) podigli smo njega kao kuće domaćina na ramena, što je ovdje kod svake gostbe običaj, a to mu se je tako svidilo, da nas je starkan sve po redu stao grlit i ljubiti, s čim smo se ujedno i oprostili. Da nastavim po redu sada naše putne doživljaje, bojim se da bi izašla čitava knjižica, pak ću ti s toga samo na preskok štošta još spomenuti. Zadjimo u Nižni /Rusi redovito izpuštaju Novgorod, samo službeno ne/. Grad položajem prekrasan. Osim "glavnog doma" na t. zv. "jarmarku", Stroganovske crkve i dakako sada čitave izložbe, malo je sgrada koje bi te svojom krasotom štala, mogle začarati. Ali sve to nadomješćuje onaj bujni i šaroliki život, koji se tuj osobito na "jarmarku", a napose u "glavnom domu" provadja. Rus, tatar, Jermen, Kinez – sve ti se to mota i mieša u originalnim azijatskim kostimima, a tipovi su tako po istom kalupu saliveni, da nećeš nikada zamieniti lice koga tatara, sa Jermenom ili Rusom, a razumije se samo po sebi ni sa Kinezom. Mnogo ti neprilika zadaju u Nižnjem, a skoro isto i u Petrogradu i Moskvi, grozne ulične kaldrme /okruglo kamenje iz rieka/ i masni trotoiri. Tek gdje-gdje imadeš malo asfalta, a i taj je na mjestima tako masan, da ti skoro peta u njemu ostaje. Nu to do njeke izpravlja liepi novi električni tramvaj i dva električna "elevatora" /uzpinjače/, koji vode u pravi t. zv. [ćirilicom gornji] /gornji grad/, na kom se ujedno nalazi i dosta glasoviti nižne gradski kreml. Tu je i gubernijska gimnazija u kojoj smo mi besplatno stanovali. Izložba je prekrasna, ali prazna. Ne ima niti iz daleka onoga života koji se je provodio na zagrebačkoj – prema ovoj mikroskopskoj izložbi. Silni hoteli, koji su bili priredjeni za stanove i zabave uz glavni prilaz do same izložbe, skoro su sasna prazni. Koncerti su se bez razlike skoro svi slabo posjećivali. Glasoviti kapelnik ruskih balalaičnika simpatični Dmitrijev – morao je razpustiti s nestašice publike svoj sbor. Nami se doduše takova nesreća nije nit približila, jer su naši koncerti spadali ipak me-

⁹⁹ Palkin je napisano ćirilicom. Na pomoći oko čitanja i transliteracije ruskih riječ i imena zahvaljujem mr. sc. Aniti Hrnjak.

dju najbolje posjećene, a sa zadnjim smo upravo sjajno zapečatili naš 13dnevni boravak u Nižnjem. Taj koncerat priredili smo u koncertnoj dvorani na izložbi, ali zajedno sa Dmitrijem Agrenjevom Slavjanskim. Naše je bilo prvo odjeljenje, jer smo se morali žuriti još istu večer na kolodvor za Moskvu. Čim smo se pokazali na podiju, zaori dubkom punom dvoranom urnebesno pljeskanje i klicanje “živio”. Tako nam je bila praćena i pozdravljena točka za točkom. Iza nas nastupio je odmah Slavjanski sa svojim sborom, a prva mu je pjesma bila nami u čast “Liepa naša domovino...” Iza te pjesme nastao ti prizor, koji je svakoga do suza ganuo. U Slavjanskom sboru imade ti dječarac upravo angjeoske ljepote, mio, da bi ga svaki čas poljubio. Uza to osobito miran i pametan a prvi altista u sboru. Taj ti je dječarac mali Hrvat iz Dalmacije, koga je Slavjanski već pred 3 godine iz Dubrovnika sobom poveo. Od to doba do onoga dana, kad se je s nami prvi put sastao /dva, tri dana prije tog koncerta/ nije mali Karleto /zove se Brešan, ja mu otca dobro poznam iz Stona u Dalmaciji/ čuo ni jedne hrvatske rieči, a malo je manje vremena proteklo da nije više govorio hrvatski. Liepo je s nami proživio dva tri dana. Slavjanski i gospodja, dozvolili bi mu da ide s nama u šetnju, a on je to jedva dočekao - tim više što je još iz Dalmacije poznavao izmed naših Grgurevića, Milića,¹⁰⁰ Tudorića i Gentilizzu. Iz početka je vrlo teško govorio hrvatski nu malo po malo, stao se je sve više uz nas dakako - sjećati hrvatskih rieči i izraza. Ali na žalost, prošla su brzo ta dva dana, prošao i naš zadnji koncert i nami se je valjalo razstati. Već u “Liepoj naši” mali Karleto nije mogao da pjeva. Siromašnom suze navrle na oči i tako se je razplakao, da su ga Slavjanski i gospodja jedva umirili. Odveli su ga u svoju sobu, tu večer nije mogao pjevati, a kako sam zaostao sa Milićem kao “taksakpral” toga dana zadnji, da pakujem tambure, to se je mali još jednom dokrao do mene, izljubio mi ruke i čelo i jedva kroz suze promucao: “pozdravite mi pâpu i majku”. Žao mi ga je bilo, a drago mi je što ću se toga moći uvijek bolje sjećat, jer sam Karleta narisao u svom “skicenbuhu”. I o nekojih Srbendi bih ti imao malko za pripoviedati, nu neću da si mutim lijepih upomena sa marvom, koja je jednaka po čitavom svijetu. Dosta da znaš, da šalje dopise u “Srbobran”. Evo se već dragi brate, u mojoj komnati¹⁰¹ počeo sliegati debeli mrak, pak dozvoli da ti kratak opis života u Moskvi za što krače vrieme odgodim za drugi put. Nosim ti nekoliko knjiga socialno-političkoga sadržaja, koje sam dobio od samog autora dra münchenske univerze Vladimira Vladimiroviča Svjatloskago 2go¹⁰² /otac mu je isto V. V. Svjatlovski, pak se po tome bilježe 1. i 2., a otac mu je glasovit ruski pisac u istoj struci/. Angažirani smo ovdje za još dva koncerta u krasnom parku “Sokolniki”, to po tom ostajemo u Moskvi još 4-6 dana. Do sad nisam primio od Vas nijednog lista, a budete li mi pisali to adresirajte «poste restante» na glavnu poštu u Odesi. Pozdravljam Vas sve srdačno, tatu, mamu, Ivu, Kajicu itd. Müllera, Kuntića, Grgu itd. i ostajem Vaš

Pepe.

¹⁰⁰ Milivoj Milić.

¹⁰¹ Ćirilicom. Ruski: soba.

¹⁰² Ime na ćirilici.

Pismo br. 21

Zagreb, 12. I. 897

Dragi Stanko!

Evo ti odgovora na tvoje pismo. Pošao sam odmah po primitku pisma do Arnsteina, da si točno pogledam sve naše račune u njegovim knjigama. Sve je točno i po redu unešeno, a ona 52 for. 50 nč doista su za platiti i to 30 for. za moje zadnje odielo, a 22 for. za jedan žaket i prsluk, koga sam ja uzeo u junu prije nego sam pošao u Beč odnosno u Rusiju. Meni se čini, da sam ti ja za taj žaket već pisao u jednom listu, nu ne mogu za stalno tvrdit, možda sam i zaboravio slučajno na to, a sam Arnstein, kako vidim takodjer Vam nije o tome ništa javio. Nu kako rekoh, ja sam pogledao u njegovu glavnu i priručnu knjigu, pa moram priznati, da je sve liepo i točno sa oznakom vrsti odijela, datuma i ciene unešeno. 50 nč. odpada na kamate, koje si računa za dug.

Kašneru sam kazao: da Vam pošalje račun, nu on odgovara da ima za to još vremena, da se on za to ne boji. To [nečitko] sadanji tekući račun, nego još nešto od vremena mog zatvora.

Ive i ja smo težkom mukom našli zajedno stan i to u Gundulićevoj ulici br. 11 prizemno desno – kod g. Severinski. Imademo jednu sobu sa dva kreveta, a plaćamo 15 for. mjesečno, a pošto moramo oba da radimo kod kuće skoro čitav dan, to Vas molimo, da na pošaljete za loženje nekoliko forinti napose. Ive imade sada prilično za učiti, a i na mene odpane dielak njegova posla jer mu moram pisati slike za "tlonauk" /Terrainlehre/. Ja ću za kratko vrieme morati početi risati po živim modelima, a ti će biti svakako služnici. Trebat će i tu koji forintić za sjedenje, nu za to ću se već sam poskrbiti.

To su u kratko odgovori na tvoja glavna pitanja. Za "Hrv. Misao" sam pitao Lovrenčevića,¹⁰³ nu on ju je već nekome dao. Peštanskog anarhističkog lista ne mogoh nigdje dobiti, ali će ga ovih dana naručiti hrv. radnički klub, pak će mi ga možda onda moći Zoček donesti. Ostalih novostih nikakovih, osim što domovinaši neprestano buncaju, da je položaj banov baš sada strašno kritičan a David¹⁰⁴ dapače tvrdi da će ban za sigurno prije Uzkrsa otići. To je medjutim Feišer [sic, Fleišer] već pred dvie godine neprestano po kavanam trtljao. Ostale njihove slavosrbštine vidiš sam iz novina. Čestitku barunu Rukavini¹⁰⁵ za novu godinu iz Senja pisali su senjski klerici, jer su ulovili 4 domovinašića u sjemeništu, koji su u ime svih bogoslova slali barunu, Davidu i Spinčiću domovinaško-slavosrbsku čestitku. Na to je 19 čistih pisalo istim ljudima vrlo krasan odgovor, pozivajući ih u Čistu stranku prava. Ja sam čitao prepis tih odgovora i liepi list što su ga pisali dr Franku. "Hrv. pravo" svakim danom napreduje, radi

¹⁰³ Pravaš Martin Lovrenčević, član uredništva *Hrvatske* i nakon pravaškog rascjepa glavni urednik *Hrvatskog prava*. V. S. MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*, 318.-319.; Ivan PERŠIĆ, *Kroničarski spisi*, 14.

¹⁰⁴ David Starčević.

¹⁰⁵ Barun Juraj Rukavina bio je do uoči rascjepa 1895. formalni predsjednik Stranke prava.

česa se stari i novi slavosrbi dakako strašno grizu. Šaljite štogod viesti iz Otočca. Primite svi srdačan pozdrav od nas i gdje te gdna Kašnera. Tvoj

Pepe

Pismo br. 22

[Zagreb, 3. II. 1897.]

Dragi brate!

Javljam ti, da smo sve tvoje pošiljke u redu primili i ovim ti se liepo zahvaljujemo. Čim sam tvoj list primio nabavio sam "Jugend"¹⁰⁶ i "Hrv. misao". Pošto nisam imao kod sebe gumi arabicae, to sam dao Venci neka ti on pošalje i jedno i drugo, što je valjda i učinio. Mislim, da ste primili i čaše i boce, što smo takodjer odmah naručili. Za "Jugend" znam, da ti neće dopast /mislim najme slike/, a držim, da se pametnom čovjeku i ne može dopasti. To ti je ta nova švabska škola, koja se je žali Bože i prilično razširila. Šteta, da u samom prvom broju baš ne ima ni jedne slike po pravom ćefu te moderne škole, da vidiš vrhunac pokvarenog ukusa ili hotičnog i nehotičnog pojmanja ljepote. Kod njih je glavno, da ljudi ne razumiju što hoće slikar da prikaže, a kad je to prilično postigao onda neki naivni i afektirani pristaše te škole stanu u samim frazama tumačiti, kako ta škola rješava odnosno hoće da rieši razne teze i kojekakva filozofska i socijalna pitanja – a kako i na koji način to sam Bog zna. Tako smo ti mi na našem putovanju po Rusiji imali 4-5 bečkih djaka ponajviše tehničara,¹⁰⁷ koji su silno pristajali uz t. zv. dentiste. Jednom smo u Nižnjem Novgorodu gledali izložbu slika. Idemo ti mi razgledavajuć kroz dvorane – sve puno dakako krasnih slika od prvih ruskih umjetnika, kad udjosmo u zadnju dvoranu, a tu puno ljudih i sve hoće da pukne od smjeha. Pogledasmo mi što je to tako smiešna izloženo kad tamo to ti jedan slikar iz Finlandije izložio sliku moderne škole, dakako najozbiljniju, nešto uzvišena – kako naši "dentisti" htjedoše, da dokažu, ali badava kad niko nije mogao raztumačiti, što ta slika prikazuje. Cielo platno ti je bilo namackano zelenom bojom. Na tom zelenom polju u polukrugu vidiš poredana stabla, kao da ih je malo diete slikalo, jer si morao dugo studirat, dok si došao do toga, da bi to imala da budu sбилja stabla. U tom polukrugu čubi gol golcat čovjek okrenut prama gledaocu ledjima i pružio u vis desnu šaku, a oko njega opet opet pravilno poredani opet u krugu

¹⁰⁶ Ovdje se vjerojatno ne misli na bečku reviju hrvatskih modernista nego na *Die Jugend*, glasilo pristaša secesije, koje izlazi u Münchenu od 1895.

¹⁰⁷ Posrijedi su uglavnom studenti Visoke tehničke škole, članovi šaljivog društva "Kum", koji su se u Beču sastajali u lokalu "Zu den drei Raben" u 4. okrugu. Od članova "Kuma" na turneji su sigurno bili Milan Vukić, Jura Egersdorfer, Albert Weber i Aleksandar Horvat. Ferdo ŠEGA (Stari Kum), *Uspomene Zvonimiraša i velebitaša*, Zagreb, 6, 1939., 204.-207.

ljiljani, ali tako izradjeni, kao ti n. pr. štogod narišeš. I to ti je čitava ta slika, pak sad rastumači, što to znači. E, ali naš mudri drug Hrčić¹⁰⁸ je ipak sasma ozbiljno zaključio, da je sasma jasno, što slikar hoće s tim da prikaže, jer – kako reče “onaj čovjek zdvaja nad nesavršenosti ljudskoga uma, a na čitavoj slici se vidi težnja za nečim višim – nepoznatim...” “Jest, dakako, tako je” potvrdiše odmah ostali njegovi pristaše, a mi se drugi samo nakašljismo. Poslat ću ti u ostalom i drugi broj “Jugenda” možda tamo bude štogod “izražitijega”. O “Hrv. misli” ne trebamo ni govoriti. Zgodno je pisao onaj bogoslov u “Pravu”. Kuntićev dopis sam pročitao, pak sam i sam bio za to, da se ne uvrsti, jer bi se tata mogao uplesti u kojekakve polemike,¹⁰⁹ a kad se sam ne bi mogao braniti u “Pravu”, onda bi to samo listu škodilo. Znaš već kako mislim. Neka Kuntić piše štogod n. pr. o procvatu tamb. obrtničkog sbora, o gnjiležu u t. zv. narodnoj čitaonici, pak neka u dopisu bodri na ustrojenje samostalne hrvatske obrtničke ili gradjanske čitaonice. Neka pohvali n. pr. poimence kojega od “čistih” /Ako je još Marko Miletić stalan, mogao bi njega/. To će našim kalfam laskati, pa će biti radniji i stalniji u pravoj stvari. Tvoj dopis se je dopao našim čestitim radnicima i vrlo mi je milo što pišeš baš za njih. Molim te i ja, kad god budeš imao vremena, pošalji im štogod. List im liepo napreduje, a držim, da se i tebi dopada.

A sad malo na mamino. P.s. Ive u školi dobro. Spada medju najbolje – ako nije i najbolji. Za aktiviranje je već sasvim stalan,¹¹⁰ a učvršćuje ga u tom mudro gdja Kašner, jer s njim razgovara o tom, a on se s njom sasvim slaže, da je to najbolji kruh i skoro najslobodniji stališ. I ja mu u tom tonu uvijek govorim. Oba živimo sasma solidno, samo smo malo burnije proslavili “polivačinu” Slavkove slike. Ja sad izradjujem jednu sliku za prodaju, a prikazuje satira iz Dubravke. Vrlo me veseli jer mi krasno ide za rukom. Kad svršim, odnest ću je prije Bukovcu, da mi kaže pogrješke, a Vencu ću zamoliti, da mi izradi liepu t. zv. “Fantasie-Rahmen” pak ćemo onda se skupa izložiti u kojem izlogu. Nadam se, da će to sve biti gotovo za 8-10 dana. Onda će valjda izaći i u “Prosvjeti”.

Za prošli mjesec smo stan platili i drva kupili. Od ovih zadnjih 40 for. platili smo Kašneru za koštu 24 f. za vino 6 for i 2.50 za gotov novac /kazalište/ = 32.50. Ostalo smo razdielili Ive i ja. Ja sam platio Oskaru u kavani 6 kava i još dva forintića imam kod sebe, a Ive je imao platiti nekakve [nečitko] i g. puškuru mora debelo platiti za pušku, jer je kod zadnjega marširunga tresnuo u snieg i u blato, da mu je sva puška puna zemlje.

I tako svršavam pozdravlajući u ime nas obadvaju tatu, mamu, Kajicu, Müllera, Gecu i dr. med kojima i dakako ti.

Tvoj Pepe

Zagreb, 3. II. 897.

¹⁰⁸ Fran Hrčić, kasnije pisac i publicist.

¹⁰⁹ Josip Henneberg st. je općinski načelnik u Otočcu.

¹¹⁰ Ive je odabrao vojnički poziv i postat će domobranski časnik.

SUMMARY

FROM JAIL TO RUSSIA. UNKNOWN LETTERS OF JOSIP HENNEBERG, 1894-1897

The author publishes, comments and analyzes previously unknown correspondence of Josip Henneberg. Majority of the letters were written from jail, since Henneberg was one of the students who demonstratively burned Hungarian tricolore in Zagreb on October 16th 1895. He was therefore sentenced to 3 months in prison. In his letters he describes everyday-life in prison, but also expresses his national and political views as a supporter of the Party of the (Croatian State) Right. Another major part of the correspondence was written in 1896 during the Russian tour of the Croatian students' band of tambura-players.

Key words: Josip Henneberg, The Party of the (Croatian State) Right, Correspondence